

MIHUS

20

3

Toimetaja juhtkiri

4

Statistiline ülevaade Eesti noortest

6

Eesti noored on avatud mõttelaadiga
Tanja Kriger

10

Ülevaade Politsei- ja Piirivalveameti tellitud noorte riskikäitumise uuringust
Ly Brikkel ja Krista Klaus

12

Uimastite tarvitamine 15–16-aastaste kooliõpilaste seas
Sigrid Vorobjov

15

Alkoholiga seotud kogemused teismeliste eluilmas
Triin Mäger

19

Noorte tööelu 21. sajandi esimeses kümnes
Heidy Roosimägi

22

Eesti noore finantsportree: julge laenaja, juhuslik säästja
Lee Maripuu

25

Haridus ja sotsiaalne staatus noorte tulevikunägemuses
Elo-Maria Root

29

Noorte sotsiaalsete oskuste puudus kui koolikiusamise Achilleuse kand
Grete Sarap

32

Õpilaste heaolu koolis ja heaolu loov kool
Liis-Marii Mandel

34

Noored ja seksuaalinterviis
Tiina-Liina Märtssoo

38

Eesti noorte seksuaalse väärkohtlemise kogemused
Kadri Soo

TOIMETAJA JUHTKIRI

OLAV KERSEN

Kui Mihuse eelnevad numbrid on keskendunud mõnele kindlale noorte ja noorsootööga seotud teemale, siis käesolev Mihus üritab üpriski laia teemade kompoti juures keskenduda just sellele, milline võiks olla ühe Eestis elava noore elu. Pean seda oluliseks, sest meie, kes me töötame noortega, puutume iga päev kokku noorte elu erinevate osadega. Ent kui palju me näeme Eestis elavate noorte puhul tervikpilti? Kui palju me teame seda, mida teavad noorte kohta näiteks psühholoogid, teadlased, politseinikud või statistikud ning kui palju nemad teavad seda, mida teavad noorsootöötajad või pedagoogid? Iga noor ei satu nõustamisele, uuringust või küsitlusest osa võtma, seadusega pahuksisse, noortekeskusesse või isegi kooli, kui vanus kukub ja kohustus kaob. Sellepärast on oluline jagada lisaks sellele, mida me teeme, ka seda, mida me teame, sest teadmistega teeme oma tööd paremini ja suureneb empaatiavõime noorte suhtes. Noortega töötajad koolitavad ennast palju, kuid pahatihti on koolituste fookus sellel, kuidas noortega tegeleda. Uued meetodid, teenused, programmid või tehnikad. Vähem tähelepanu pööratakse sellele, millised on elukogemused ja reaalsus neil noortel, kellega me tegeleme. Kui me teaksime paremini esmase alkoholikogemuse, suitsetamisharjumuste, seksuaal- ja riskikäitumise, hoiakute, väärtuste ja suhtumise kohta, siis suudaksime väiksema vaevaga samastuda ning leida seeläbi kiiremini sobiva abi või lahenduse.

Noortega töötamine on nagu tervishoiuteenus – seda saab teha ainult koostöös kliendiga, kõige efektiivsemalt toimib see profülaktilises võtmes ning, mida rohkem noori saab süstemaatiliselt noorsootööst osa, seda parem on see ühiskonnale ja meie kõigi tulevikule tervikuna. Kui me suudame ennetada taunitavat käitumist ja hoiakuid, siis on ka tagajärgedega tegelemise kulud väiksemad. Parim viis mittesoovitavat käitumist ennetada on märgata trende, võtta arvesse statistikat ja planeerida. Seetõttu saigi Mihuse 20. numbriga teemaks noorte elu.

Ühe noore murede ja rõõmude taga ei pruugi olla lihtsad põhjused. Hoopis vastupidi – need mured ja rõõmud võivad olla läbi põimitud kõikide nende teemadega, mille kohta saab järgnevalt lehekülgedelt lugeda. Parema konteksti loomiseks järgneb juhtkirjale arvuline ülevaade Eesti noortest. See statistika võib esialgu jätta üsna kurva mulje, kuid edasi lugedes võib leida kinnitust, et aastate lõikes on noorte käitumine, hoiakud ja olukord siiski paljudes valdkondades paremuse poole liikunud. Loodan, et selle Mihuse artikleid lugedes üllatud nagu minagi mitme teema, arvu, väite ja tõsiasja juures, saades Eesti noortest teada nii positiivset kui negatiivset.

Käesoleva numbriga teema pakkus suurepärase võimaluse kasutada lugude kommenteerijatena noori endid, sest kes muu on kompetentsem kommenteerima noorte elu puudutavaid lugusid kui noored ise. Sel põhjusel võibki leida sellest numbrist kokku viis lugu, mille kommentaarid on kirjutanud Eesti eri paigust pärit 16–21-aastased noored. Loodan, et antud ajakirjanumber kraabib natukenegi noorte eluilma pealiskihiti ja puistab lugejatele teavet nendest, kellega ja kellele me noorsootööd teeme. Head lugemist!

Tahame muuta ajakirja Mihus veelgi paremaks

Palun aita meid ja osale lugejauuringus. Kõigi vastanute vahel loosime jaanuaris välja vingeid lauamänge. Lugejauuringu leiad aadressilt www.mitteformaalne.ee/lugejauuring

Mihust saab tasuta lugeda ka veebis. Vaata <http://mitteformaalne.ee/opi-materjalid/mihus/>

STATISTILINE ÜLEVAADE EESTI NOOREST

Statistika põhineb Statistikaameti ja Tervise Arengu Instituudi andmetel.

Noori (7–26-aastasi) on Eestis **283 350**.

Mehi on noorte hulgas veidi rohkem kui naised – **51/50%**.

Antud vanusegrupi noortest elab linnades 173 975 noort ehk **61,39%**.

Kõikidest linnas elavatest noortest elab 110 039 ehk **63,24%** Tallinnas või Tartus.

Kõige vähem noori elab Hiiu, Lääne ja Põlva maakonnas (vastavalt 1976, 5245 ja 6179).

Kohalikes omavalitsustes, mis ei ole linnad, elab **enim noori** Viimsi, Rae ja Harku vallas (vastavalt 4244, 3513 ja 3221).

Vanuserühmas **5–29** defineerib end põlise rahvastikuna 317 886 inimest ning välispäritolu rahvastikuna 54 368 inimest.

2015/2016. õppeaastal omandas Eestis tasemeharidust ligikaudu **222 000 õppurit**, neist 146 000 üldharidust, 25 000 kutseharidust ja 51 000 kõrgharidust.

Kutseõppuritest

umbes kolmandik oli keskharidusel ja kaks kolmandikku põhiharidusel baseeruvast kutseõppes.

Tööjõus

osalemise määr ehk noored, kes töötavad või on töötud, kuid otsivad tööd, on 15–19-aastaste hulgas 12,7%; 20–24-aastaste hulgas 62,7% ja 25–29-aastaste hulgas 84,3%.

Kuni 25-aastaste hulgas on palgatöötajate kuu keskmine **brutotulu** 677,82 eurot. Meestel 762,64 ja naistel 595,50 eurot.

Kõige kõrgem

kuu keskmine brutotulu on kuni 25-aastastel noortel Rapla maakonnas (722,19 eurot) ja kõige madalam Tartu maakonnas (624,56 eurot).

2015. aastal **suri** erinevatel põhjustel 170 noort inimest vanuses 5–29 eluaastat. Neist oli mehi 121 ja naisi 49. Enesetapu sooritas selles vanuserühmas 36 meest ja 2 naist.

2015. aasta seisuga hindavad 15–19-aastased noored oma **tervist** järgmiselt: väga heaks 20%; pigem heaks 42,1% ja keskmiseks 36,6%.

Normaalkaalus

(kehamassiindeksi järgi) on keskmiselt 84,3% tüdrukutest ja 80,3% poistest vanuses 11, 13 ja 15.

60% 15–16-aastastest kooliõpilastest on vähemalt korra elu jooksul **suitsetanud**, 33% on suitsetanud kuus ja enam korda, 11% on regulaarsed suitsetajad.

86% õpilastest vanuses 15–16 on vähemalt korra elu jooksul tarvitanud **alkoholi**.

Eelmisel aastal tegid 15–19-aastased naised 487 **aborti**.

2015. aasta hakul oli Eestis 7623 vanemliku hoolitsuseta või **abivajavat** alla 18-aastast last ja noort.

ALLIKAD

Eesti statistika aastaraamat 2016 (2016). Statistikaamet (<http://www.stat.ee/277639>)

Statistikaameti andmebaas. Kasutatud 30.10.2016 (<http://pub.stat.ee/px-web.2001/dialog/statfile2.asp>)

Tervise Arengu Instituudi andmebaas. Kasutatud 30.10.2016 (<http://www.tai.ee/et/terviseandmed/tervise statistika-ja-uuringute-andmebaas>)

viru
keskus

EESTI NOORED ON AVATUD MÕTTE-LAADIGA

TATJANA KRIGER
(Kantar Emor uuringuekspert)

Noored lõbutsevad ja naudivad elu. Lasevad asjadel minna. Elavad virtuaalmaailmas ja sotsiaalmeediakanalites. Tahavad pidevalt midagi uut ja huvitavat. Need on asjad, mida noortest sageli arvatakse. Aga kas kõik noored ikkagi on sellised? Mida nad tegelikult hindavad, tunnevad ja vajavad? Millises väärtusmaailmas nad elavad? Et saada nendele küsimustele vastuseid, viis Kantar Emor 2016. aasta kevadel läbi uuringu, kus osales 1089 noort vanuses 15–25-elu-aastat (Statistikaameti 2015. aasta andmetel on selle sihtrühma suurus Eestis 158 259 inimest).

Uuringus kasutati NeedScope'i meetodikat, mille aluseks on C. G. Jungi fundamentaalne ning kogu inimkäitumist kirjeldav psühholoogiliste arhetüüpide kontseptsioon. Selle kontseptsiooni alusel segmenteeritakse inimesed vastavalt nende emotsionaalsetele vajadustele dimensioonidel ekstravertsus–introvertsus ja individualism–kollektivism. NeedScope'i meetodikas kasutatakse inimeste segmenteerimiseks vastavalt nende emotsionaalsetele vajadustele projektiivtehnikaid (pildilist materjali), mitte otse küsimist – see võimaldab pääseda ligi inimeste sügavamatele ajendi-

tele (alateadvuse tasandil). Meetodika on ennast tõestanud üleilmselt enam kui 9000 NeedScope'i uuringu kogemusega.

JOONIS 1. C. G. Jungi mudel, mille alusel on käesolevas uuringus segmenteeritud Eesti noored. Mudelile on lisatud universaalsete dimensioonide tähendus Eesti noortele mõeldes.

JOONIS 2. Mida siis uuring näitas, millised on meie noored? Uuringus kujunesid välja järgnevad kuus Eesti noorte segmenti. Laiendades uuringu tulemusi kõigile Eesti 15–25-aastastele noortele, on igasse segmenti kuuluvate noorte arv järgmine:

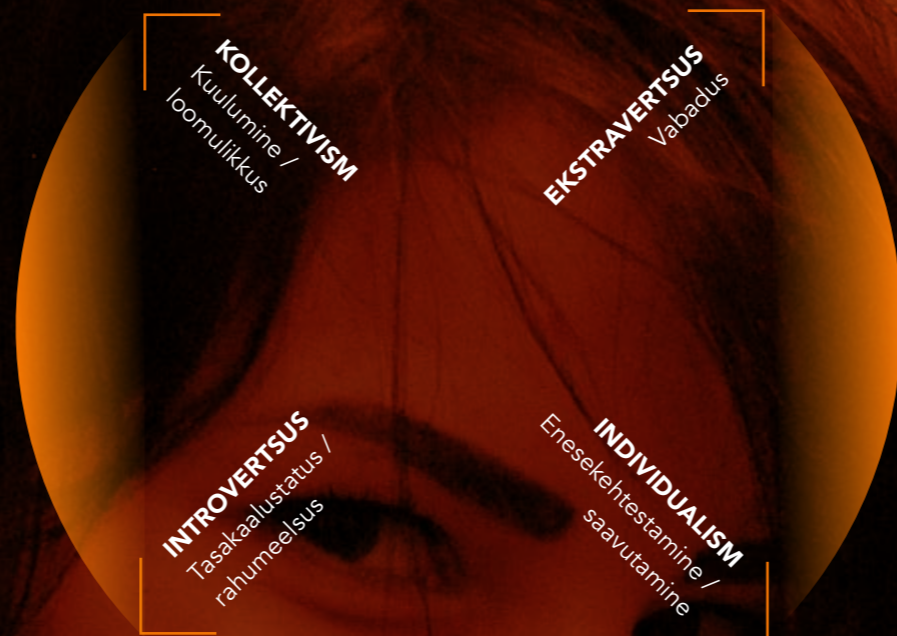
Nagu mudelil näha, on meie noored valdavalt kollektiivsed ja nende hulgas on rohkem ekstravertseid, avatust ja vabadust väärtustavaid inimesi.

Vaatame nüüd noorte segmente lähemalt, alustades **SÕLTUMATUTEST**, keda on meil kõige vähem (4%), kuid kelle puhul on tegu maailmamuutjatega – maailmas on selle segmenti arhetüübi esindajaks näiteks Richard Branson. Sõltumatute segmenti kirjelduse peamisteks märksõnadeks on eristumine, julgus, dünaamilisus, aga ka nn vastuvoolu ujumine. Iseenda kohta ütleksid need noored, et aktiivsus ja julgus on nende teine nimi. Nad tahavad avastada maailma ja sellele koha pealt jääb Eesti neile väikseks. Elu toimub väljaspool Eestit, nende arust on kõige kõvemad tegijad, artistid ja näitlejad ka mujal.

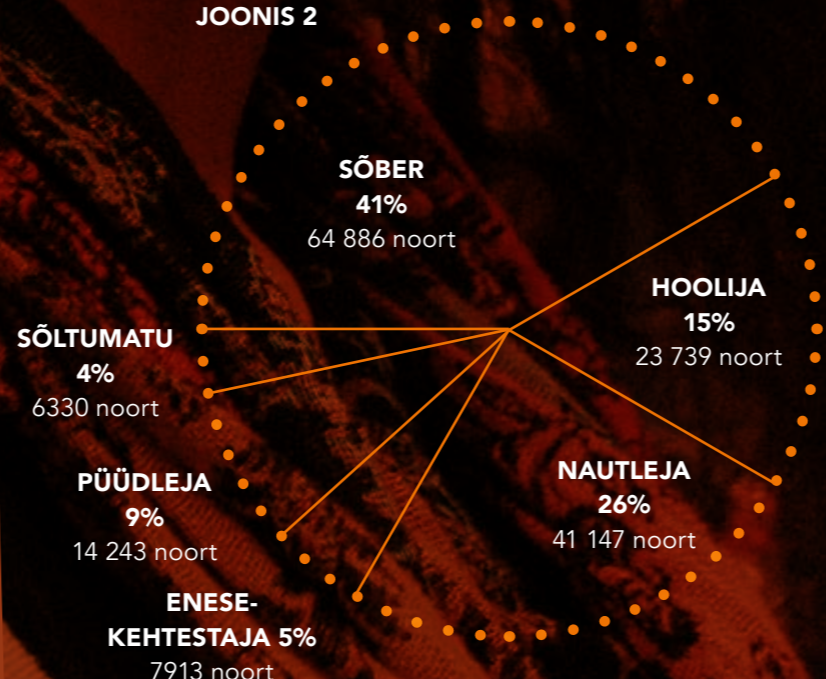
Sõltumatute segmenti noored lähevad kindlasti põnevate väljakutsetega kaasa. Nad on alati valmis uusi asju proovima ja kui nad tahavad midagi saavutada, siis nad seda ka teevad, kuid siin on oluline nii eesmärk kui ka põnev, haarav teekond, viis, kuidas selleni jõuda. Raskused neid noori ei heiduta – raskused on ületamiseks, ning sõltumatutel noortel on selleks piisavalt julgust ja tahtejõudu.

Massi järgimine pole nende rida ja neid eriti ei huvita, mida teised nendest arvavad. Nende meelest vastutab igaüks iseenda eest. Raha mängib

JOONIS 1

JOONIS 2

nende elus olulist rolli ja nad on oma teistest erineva elu jaoks raha teeninud õpingute kõrvalt ning nad tunnistavad, et tahavad materiaalselt kõrgelt lennata. Nende suhtumist haridusse võib kirjeldada sõnadega „parim haridus on elu ise“.

ENESEKEHTESTAJAJATE segmenti esindajaid, keda on noorte seas samuti üsna vähe (5%), iseloomustab enesekindlus, ettevõtlikkus, meeletugevus, ambitsioonid ja kompetentsus. Nende noorte arvates ei saavuta elus midagi, kui ise oma unistuste poole ei pürgi. Eesmärk on oluline. Igal võimalikul hetkel üritavad nad oma unistustele ja eesmärgile lähemale jõuda, soovides korda saata midagi suurt, nagu on saavutanud näiteks Bill Gates või Steve Jobs. Juba kooli ajal proovisid need noored kätt õpilasfirma juhtimisel, hetkel on aktuaalne oma idufirma loomine.

Enesekehtestajate segmenti noored on arvamusel, et selleks et suuri asju teha, on vaja laiapõhjalist haridust, aga samas ka väga head reaalinete tajumist. Reaalvaldkondades, näiteks majanduses ja IT-s, on nad juba täna üsna tugevad, kuid tõsisemate kogemuste saamiseks ja maailma tippsaavutustega kursis olemiseks tahaksid nad mõnda aega õppida välismaal. Lisaks tuleks see kasuks tutvuste loomisel.

Praegugi hoiavad nad silma peal rohkem sellel, mis välismaa poliitikas ja ärielus toimub, kui sellel, mis toimub Eestis. Neid huvitab, mida suured riigid ja suured mehed teevad – näiteks jälgivad nii Obama kui ka Putini tegevusi. Loodetavasti kuuleme varsti nendest noortest veel!

Pea iga kümnes noor (9%) tajub ennast **PÜÜDLEJAJANA**. Need noored tunnevad, et pingutavad rohkem kui enamik eakaaslast, lihtsalt mitte millegi tegemine on nende arvates ajaraiskamine. Püüdlejate segmenti märksõnadeks on edasipürgimine, keskendumine, mõtlemine, süsteemsus, sihikindlus. Kõigel, mida nad teevad, peab olema mõte. Hetkel keskenduvad sellised noored peamiselt hea hariduse omandamisele. Hea haridus tähendab nende jaoks mainekas ja tunnustatud

ülikoolis õppimist. Neile ei sobi, kui õpetatav jääb pinnapealseks, nad tahavad detailselt mõista, kuidas asjad toimivad – nende soov on saada eksperdiksi oma spetsiifilises valdkonnas. Püüdlejad arvavad, et tehnoloogial on tänapäeva maailmas väga suur roll ja et see on kõigile oluline vahend, kuid nemad tahavad põhjalikumalt mõista ka selle toimimist ja võimalik, et ka osaleda millegi loomises. Miks mitte luua oma tehnoloogiafirma, nagu seda on suutnud teha Zuckerberg, Musk, Jobs või Gates.

Püüdlejate segmenti noored on arvamusel, et üks õige Eesti kodanik peab olema kursis ja kujundama endale oma kindla seisukoha nii ühiskondlikel kui ka poliitilistel teemadel. Nad kujundavad oma arvamust selle põhjal, mida loevad ja kuulevad erinevatest allikatest. Lugemine on nende elus üldse väga tähtsal kohal, erinevate teadlaste, kirjanike ja suurte mõtlejate seisukohtade lugemine avardab silmaringi.

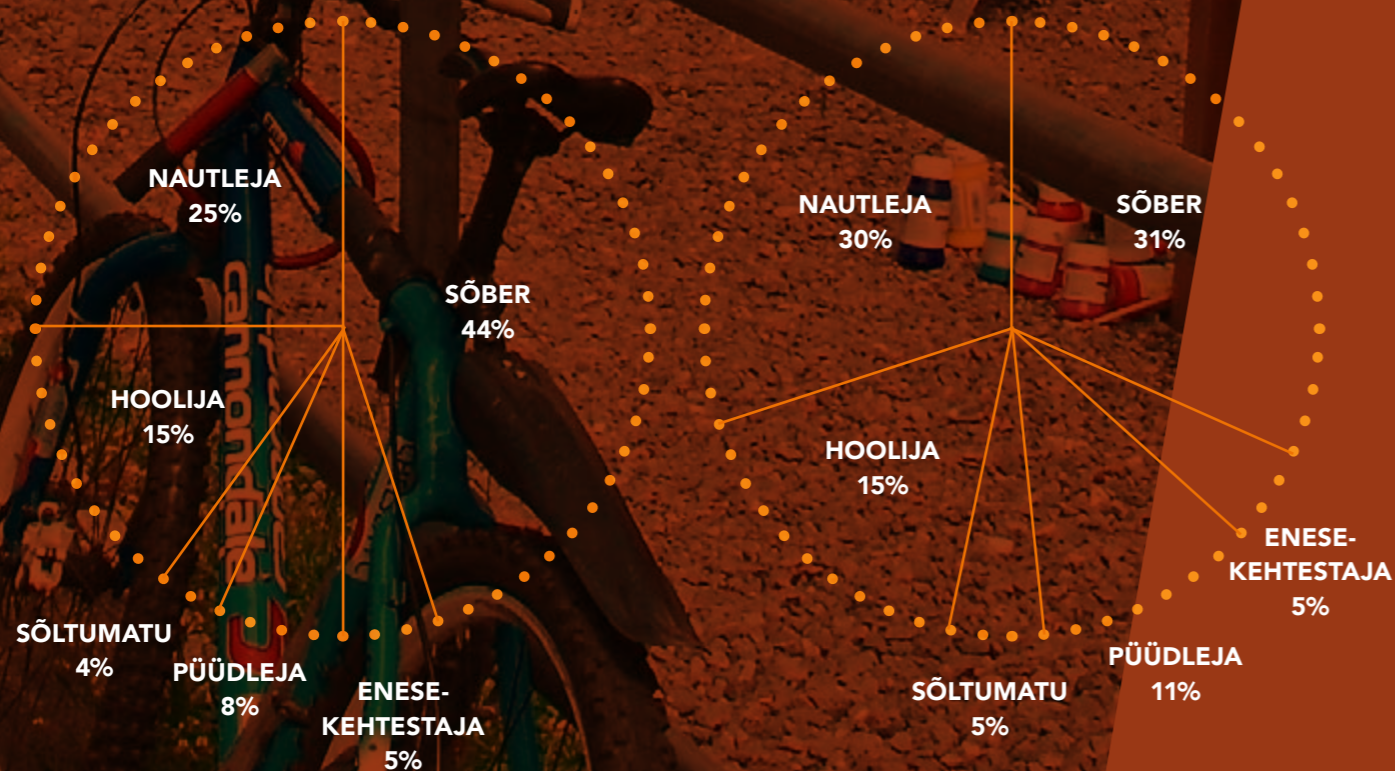
HOOLIJAJATE segmenti noored (15%) hindavad väga perekonnaga veedetud aega, nad teevad perega väga palju asju koos: reisivad, käivad looduses, väljas söömas, kinos ja palju muud. Pere on nende jaoks tähtsal kohal ja nad ei kujutaks ette, et peaksid perest pikalt eemal olema. Ka suuremate otsuste puhul peavad nad kindlasti vanematega nõu ja küsivad nende arvamust. Aeg-ajalt unistavad nad, et neil oleks kunagi samasugune tore pere, koer ja maja linnast eemal.

Hoolija arvab, et hea haridus on vajalik, sest see tagab tulevikus kindla töö, kuid tähtede poole nad ei pürgi. Ühiskonda saavad nad panustada sellega, et hoiavad ümbritsevat keskkonda ja aitavad seda säilitada – kasulik algatus on näiteks „Teeme ära“, millest nad on ka ise osa võtnud. Neile on oluline sisetamine rahu, ei meeldi kiirustamine ja närvilisus või see, kui inimesed peavad ennast teistest tähtsamaks. Nad arvavad, et neil, kellel läheb paremini, on

JOONIS 3 EESTLASED

VENELASED

kohustus aidata neid, kellel nii hästi ei lähe – inimesed on kõik võrdsed ja elus võib igasuguseid asju juhtuda. Hoolijale tundub, et maailmas toimub palju kolemaid asju ja meediale meeldib neid veelgi võimendada, seepärast üritavad nad uudistesse eriti mitte süveneda.

Kõige suurema, **SÕPRADE** segmendi (41%) noored armastavad vaba suhtlusringi ja seltskonnas olemist. Neil on palju häid sõpru, kellega on tore koos mõnusalt aega veeta. Kui nad ei ole sõpradega koos, siis toimub aktiivne suhtlus Facebookis, Instagramis või Twitteris. Sõprade arvamus ja heakskiit loeb nendele noortele ülimalt palju. Samas on nende jaoks oluline ka pere – nad saavad oma vanematega hästi läbi ja kuulavad, mis vanematel neile öelda on.

Sõprade segmendi noored üritavad kõiges hoida positiivset meelt ja neil on oluline olla mina ise – see, kes nad tegelikult on. Inimestes hindavad nad samuti loomulikkust ja lihtsust ning neile ei meeldi teesklemine.

Kui tuleviku peale mõelda, siis tahaksid need noored õppida pigem humanitaar- kui reaalseid, näiteks keeli, psühholoogiat, sotsioloogiat. Õppimise juures ei ole oluline pelgalt eriala omandamine, vaid ka võimalus elada tõelist tudengielu.

Suuruselt teise, **NAUTLEJATE** segmendi (26%) esindaja elu peab olema *fun*. Nautlejate arust pole mõtet muretseda ja põdeda selle pärast, mis tuleb või mis oli. Mida sa ikka muudad? Elu peab nautima nii palju kui võimalik siin ja praegu!

Nautlejatele ei meeldi reeglid ja piirid, nad tahavad olla vabad ning teha seda, milleks hetkel tuju on. Neil on palju sõpru ja nad ei kujuta ette, kuidas saaks olla ilma sõpradeta, sest nemad ongi nautlejate elujõu allikad.

Nautlejatele meeldib jälgida, millega maailma staarid tegelevad ja hakkama saavad. Kollasest meediast leiab põnevaid uudiseid, mida ka sõpradega Facebookis jagada. Nautlejad armastavad ostlemist ja allahindlusi! Nad on ka väga hästi kursis, mis on hetkel

moes – välimus on neile väga oluline. Nagu juba mainitud, nautlejad tuleviku pärast ei muretse. Hariduse saamise juures on oluline, et õppimine ei oleks liiga igav või keeruline ja et oleks ikka kohti, kus pidutseda, ja inimesi, kellega koos mälestusi luua.

JOONIS 3. Kas rahvuse osas on erinevusi, kas ja kuidas on eesti ja vene noored erinevad, sarnased?

Uuring näitas, et vene noorte seas on mõnevõrra rohkem enesekehtestajaid ja püüdlejaid, ehk pingutusele, eesmärgile ja saavutustele orienteeritud inimesi, kes näevad ja otsivad enda jaoks suuremat perspektiivi ja võimalusi.

Ei ole saladus, et selleks, et Eesti ühiskonnas läbi lüüa, peavad vene noored rohkem pingutama (võtame kas või gümnaasiumis võõras keeles – eesti keeles – õppimise), mis juba iseenesest häälestab endale eesmärke seadma ja neid saavutama. Samuti suurendab see nende konkurentsivõimet ja lubab tulevikus näha enda jaoks laiemaid läbilöögivõimalusi.

Vene noorte seas on ka rohkem nautlejaid, mis ei ole ka üllatus – loomult on vene inimesed üldse ekstravertsemad, pingevabamad, rohkem vabale ja aktiivsele suhtlusele avatud, ning see peegeldub ka noortes.

Erinevus rikastab

ja meie noored on erinevad – ei ole olemas nn ühte, stereotüüpset noort, **siiski on teemasid ja aspekte, mis kõiki meie noori ühendavad**. Üks nendest teemadest on tervise eest hoolitsemine, mis on oluline enamikule noortele – kui võiks arvata, et noorse tõttu pole terviseeteema oluline ja võib vabalt elu põletada, siis tegelikkuses päris nii see pole.

Rohkem kui kaks kolmandikku noortest peab tervist enda jaoks juba praegu oluliseks, isegi kui see ei pruugi tegelikult käitumises väljenduda.

Üsna ühtmoodi väärtustatakse ka hariduse saamist – see on noorte arvatel oma tulevikule mõeldes oluline. Eespool nägime, et hariduse mõiste ja mõte on erinevate noorte jaoks erinev – kes tähtsustab seda ilmselt n-ö paberil pärast, kes soovib saada teadmisi, oskusi või laiendada silmaringi –, kuid hoolimata sellest arvavad pea kõik noored, et haridus võiks kindlustada korraliku töö.

Perekonna, lähedaste tugi ja arvamus on enamikule noortele oluline. Ka arvamusi liidriteks või isikuteks, kelle arvamus tõeliselt korda läheb, peetakse ülekaalukalt vanemaid ja peret. Ka sõpruskond mõjutab noorte arvamust ja käitumist. Kuulsaid isikuid toodi arvamusi liidritena välja vähe, sel juhul nimetati eelkõige välismaa ettevõtjaid ja visionääre, nagu näiteks Bill Gates ja Steve Jobs, või Eesti ja välismaa poliitikuid, näiteks Ilves, Obama ja Putin.

Kui võrrelda noori täiskasvanutega (vanemad kui 25 a), siis täiskasvanute hulgas on oluliselt rohkem individualismi esindajaid (28% vs. 18%, joonis 1) – julgus eristuda ning enesekehkestamis- ja saavutusvajadus arenevad inimese vanemaks saades (Eesti arhetüüpide uuring, 2014, Kantar Emor). Samas on täiskasvanud oluliselt introvertsemad kui noored. Olles avatumad, iseloomustab noori suurem tolerantsus erinevate kultuuride ja vähemuste suhtes. Võrdõiguslikkus on nende jaoks oluliselt loomulikum kui täiskasvanutele ja nad ei tee sellest numbrit, pigem on arvamusel, et tolerantsus on see, mida täiskasvanud võiksid noortelt õppida.

ALLIKAD

Jung, C. G. (1934–1954), The Archetypes and The Collective Unconscious, Collected Works, 9 (1) (2 ed.), Princeton, NJ: Bollingen (published 1981)

Kantar Emor. (2016). Uuring „Eesti Noored 2016“
Kantar Emor. (2015). Uuring „Miks me oleme need, kes me oleme? Eesti arhetüübid“

ÜLEVADE NOORTE RIS- KIKÄITUMISE UURINGUST

LY BRIKKEL

PPA Lõunaprefektuuri Teabebüroo vanemspetsialist

KRISTA KLAUS

PPA Lõunaprefektuuri Teabebüroo vanemspetsialist

Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) tellimisel viis EMOR 2013. aastal läbi esimese riskikäitumise uuringu, milles kaardistati noorte teadlikkust, käitumist ja hoiakuid liikluse, vägivalda ning sõltuvusainete kohta. Mulluse, 2015. aastal tehtud uuringu tulemuste võrdlusest varasemaga saab välja tuua mitmeid huvitavaid trende. Kui politsei statistika näitab riskikäitumise nn jäämäe tippu, siis antud uuring aitab kaardistada noorte väärtusi, uskumusi, hoiakuid ja vajadusi oluliselt põhjalikumalt ning selgitada, mis on nende käitumise ajendiks.

Antud artiklis on kasutatud riskikäitumise uuringut ja politsei andmebaaside statistikat võrdlevalt aastatel 2013–2015.

TABEL 1. Noorte statistika 2013–2015.

Allikas: Politsei- ja Piirivalveamet

	2013	2014	2015
Alaealiste toime pandud kuritegusid	1 948	1 548	1 384
Isikuvastased kuriteod	732	585	614
Varavastased kuriteod	932	731	568
Avaliku rahu vastased kuriteod	168	123	84
Avaliku usalduse vastased kuriteod (raha ja dokumentide võltsimine)	39	37	33
Õigusemõistmise vastased kuriteod (peamiselt valeütluste andmised)	17	15	6
Liikluskuriteod	15	14	16
Muud kuriteod	45	43	63
Avastatud alaealiste väärtegusid	15757	11190	8938
Alkoholiseaduse rikkumised	5356	3821	3796
Karistusseadustiku rikkumised	2168	1695	1810
... sh süüteod väheväärtusliku vara vastu	1522	1267	1379
... sh avaliku korra rikkumine	594	374	159
Liiklusseaduse rikkumised	3139	2543	1625
...sh juhtimisõiguse ja juhtimine	664	524	542
...sh kergliiklejate toime pandud rikkumised	1870	1523	575
Narkoseaduse rikkumised	302	283	280
Tubakaseaduse rikkumised	4641	2713	1322
Muud väärteod	151	135	105

Politseistatistika põhjal saame kinditada, et alaealiste toime pandud väär- ja kuritegude arv on viimase kolme aasta vältel vähenenud. Sellise trendi üheks põhjuseks on 7–18-aastaste noorte osakaalu vähenemine kogu rahvastikust. Kusjuures selline langustrend sai alguse juba 2007. aastast, kuid 2015. aastal oli noorte osakaal elanikkonnast seni kõige madalam.

Teisalt on noorte süütegude vähenemise taga asjaolu, et lastekaitse ja koolide tugisüsteemid on aina tugevnenud ning noortega tegelevaid kvalifitseeritud spetsialistegi on varasemast enam. Nii levib koolides mitmeid ennetusprogramme, nagu näiteks TORE Liikumine, Suitsuprii klass, Kiusamisest vabaks jt, mis toetavad õpilaste tervisekäitumist.

Kolmas oluline mõjutegur on noorte elukeskkonna muutus. Nimelt vedavad noored üha enam aega nutiseadmete seltsis ja vähem käiakse väljas. Selle arvelt omakorda on suurenenud rikkumiste arv internetis.

PPA ennetustegevuste juhendi järgi on politsei ennetustegevus suunatud inimeste teadlikkuse tõstmisele, hoiakute kujundamisele ning sotsiaalsete oskuste parandamisele. Ennetustegevuste planeerimisel lähtutakse peamiselt poliitseistatistikast ja riskikäitumise uuringutest.

Ajavahemikul 2013–2015 on alaealiste jalakäijate, jalgratturite ja mopeedidjuhtide toimepandud liiklusväärtegude arv vähenenud kolm korda. Üks põhjustest võib olla noorte vaba aja tegevuste liikumine õuest küberruumi, seejuures on vähenenud ka mopeedisõidu harrastamine. Paar aastat kestnud mopeedibuum jäi eelmise aastakümneni lõppu ja alates 2010. aastast on noorte mopeedisõidu huvi vähenenud. Sellest tulenevalt on noorte teadlikkus mopeediga sõitmise nõuetest samuti vähenenud. Seevastu jalgrattaga liikumine on noorte seas popp.

Muret valmistab siinkohal jalgratturite ebapiisav ettevalmistus, kuivõrd jalgratta sõidukoolitus on õpilastele vabatahtlik. Samuti puudub riiklikul tasandil selge regulatsioon selle kohta, milline asutus vastutab noorte jalgratturite koolituse eest.

Enamasti on selle vastutuse võtnud üldhariduskoolid, korraldades jalgrattakoolitusi oma kooli õpetajate, auto-kooli või politseinike kaasabil.

Noorte meeste riskikäitumine liikluses on kõrge nii kiiruspiirangute eiramisel kui sõiduki juhtimisel joobnuna. Seda enamgi, et kiiruse ületamist ja sõiduki juhtimist kergemas joobeseisundis ise kuigi terava probleemina ei tajuta. Üle poole (58%) 8. ja 12. klasside õpilastest ning samamoodi enam kui pooled täiskasvanutest (62%) arvavad näiteks, et nende juhtimisoskus ei halvenenud pärast väikeses koguses alkoholi tarbimist. Sellise suhtumise murdmiseks ja joobes juhtimisest tingitud õnnetuste vähendamiseks on politsei aastaid katsetanud erinevaid meetodeid ja teinud katkematult ennetustööd. Näiteks on abiturientidele suunatud koolitusprogrammid „Selge pilt” ja „Viimane piknik”.

Samamoodi on politsei prioriteediks olnud vägivaldavastane ennetustöö, kus täna on erilise tähelepanu all kohtinguvägivalda temaatika. Riskikäitumise uuringust selgub, et noorte seas on arvestatav hulk neid, kes taunivad paarisuhtes oma kaaslaste sõbrasuhteid vastassoost eakaaslastega. Nähtub seegi, et ligi pooled (48%) gümnaasistidest ei ole kohtinguvägivaldast kui sellisest üldise teadlikud. Nii käivadki politseinikud ja ohvriabitöötajad gümnaasiumiõpilastele kõnelemas vägivaldse suhte olemusest ja sellega kaasneva võivatest tagajärgedest. Oluline on probleemi mitte tähelepanuta jätta, sest edasiselt takistab see täiskasvanuliku lähisuhte ja emotsionaalse iseseisvuse arengut. Politsei soovib noortele õpetada, kuidas ära tunda ja lõpetada vägivaldset suhet veel enne, kui nooruk teda hävitavast suhtest kahjustatud saab.

Samuti on kolm korda vähenenud noorte toime pandud kerged avaliku korra rikkumised. Seda ei kinnita ainult politseistatistika, vaid riskikäitumise uuringu järgi kinnitavad ka noored ise, et tajuvad vägivaldsuse vähenemist kooliseinte vahel.

Usutavasti on siin muuhulgas avaldanud mõju Eesti TORE-liikumine, mille võrgustikus tegutseb 45 kooli enam kui pooltuhanda tugioõpilasega.

Politseistatistika järgi on oluliselt vähenenud ka meelemürkide tarbimine noorte seas: tubakatoodete tarbimine kolm korda, alkoholi tarbimine kolmandiku ja narkootikumide tarbimine 7% võrra. Tegelik elu siiski nii roosa ja roosiline ei ole, sest noored ise on peegeldanud riskikäitumise uuringu järgi meelemürkide jätkuvat kasutamist ega pea tarvitamise vähenemise trendi kuigi tõenäoliseks. Alkoholi pruukimisse suhtuvad noored leebelt ning kolmandik neist peab alkoholi tarvitavaid eakaaslasti koguni populaarseteks. Vastuolu poliitseistatistika ja riskikäitumise uuringu tulemustega on selgitav peamiselt poliitsei otsusega tegeleda probleemiga seal, kust see alguse saab. Nii on viimastel aastatel politsei noorte tarvitajate kindlaks tegemise kõrval enam rõhku pannud just kaupluste ja müüjate vastutustunde tõstmisele, kelle abil alaealisele alkohol kättesaadavaks saab.

Uuring tõestab, et kõige sagedamini saavad alaealised meelemürke oma vanematelt ja eakaaslastelt. Rabavat fakti kinnitavad näited elust enesest. Näiteks on olnud juhtumeid, kus tubakat tarvitanud noor on suunatud osalema sotsiaalprogrammi, kus lapsevanem omakorda palub selle läbi viijatel luba, et tema laps saaks ikka sotsiaalprogrammis osalemise ajal tubakat edasi poptsutada.

Veebikonstaablite hinnangul kasvab aina enam politsei abistav ja suunav roll virtuaalmaailmas. Näiteks sel aastal on veebikonstaablid andnud koolides enam kui 150 internetiohutust käsitlevat loengut. Noored veedavad üha enam aega nutiseadmetes ja see võib avaldada mõju reaalmaailmas toime pandud süütegude arvu vähenemisele. Samas nähakse seda, et noored panevad virtuaalmaailmas toime tegusid, mida juriidiliselt käsitletakse ostu-müügilepingu rikkumisena. Sellised teod ei kajastu süütegude ülevaates, kuid toovad kaasa lepingu ühele osapoolle vähemalt moraalse kahju tekke. Tegutsed ise seisnevad virtuaalväärtuste (enamasti mängusiseste esemete, auhindade) väljapetmises. Kuna sellised esemed reeglina reaalmaailmas rahalist väärtust ei oma (puudub hind ja vahetuskurss), siis ei ole nende väljapetmise näol tegemist süüteoga. Isikul, kellelt need välja petetakse, on aga kulunud selliste esemete teenimiseks mängus arvestatav hulk aega. Ainus viis lepingu täitmist nõuda on pöörduda abi saamiseks kohtu poole, milleks noortel enamasti ressursi ja oskusi ei ole.

Maa maailm muutub keerulisemaks ja iga põlvkond noori seisab silmitsi uute väljakutsetega täiskasvanuikka jõudmisel. Suur vastutus sellel teel lasub noort ümbritsevatel täiskasvanutel: lapsevanematel, eestkostjatel, õpetajatel, noorsootöötajatel ja teistel kaastelistel.

ALLIKAD

<https://www.politsei.ee/dotAsset/601068.pdf>
http://www.hkhk.edu.ee/vanker/suhtlemine3/inimese_phiolemus.html

UIMASTITE TARVITAMINE 15–16-AAS- TASTE KOO- LIÕPILASTE SEAS

SIGRID VOROBJOV

Nakkushaiguste ja uimastiseire keskuse teadur, Tervise Arengu Instituut

Eelmisel, 2015. aastal korraldati Eesti 15–16-aastaste kooliõpilaste hulgas uuring, milles vaadeldi kooliõpilaste kogemusi ja hoiakuid alkoholi, sigarettide ja narkootikumide tarvitamise suhtes ning lisaks vabaaja veetmise ja vanematega suhete kohta. Uuringus osalesid 8. ja 9. klasside õpilased, nii eesti kui vene õppekeelega koolidest.

Uuring on osa Euroopa koolinoorte alkoholi ja uimastite tarvitamise uuringust (ingl k *European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs – ESPAD*), mis toimub iga nelja aasta järel ja 2015. aastal korraldati seda, sealhulgas ka Eestis, juba kuuendat korda. Üle-euroopalises uuringus osales üle 96 000 õpilase 35 riigist. Riikide vahelise võrreldavuse tagamiseks kasutati ühesugust küsimustikku ja meetodikat. Kui iga uuringuga on küsimustikku täiendatud, on küsimused püütud hoida võimalikult sarnased, et tagada võimalike muutuste jälgimine ajas, sest andmeid on nüüdseks kogutud juba alates 1995. aastast. Eestist osales üle kahe tuhande õpilase 119 koolist. Õpilased vastasid küsimustikule anonüümselt koolitundide ajal.

Järgnevalt tutvustatakse põhilisemaid tulemusi ja on esitatud võrdlus teiste uuringus osalenud riikidega.

Üle poole (55%) Eesti õpilastest vastas, et neil oleks sigarette kerge kätte saada, kui nad tahaksid.

Võrreldes teiste riikidega jääb Eesti õpilaste hinnang sigarettide kättesaadavusele umbes keskpäika, kõige sagedamini peeti sigarettide kättesaadavust kergeks Tšehhis (80%) ja kõige vähem Rumeenias (37%). Kuigi suitsetamisega katsetamine ja regulaarne suitsetamine on vähenenud viimaste aastate jooksul nii Eestis kui ka teistes riikides, oli Eestis (46%), sarnaselt Läti (47%) ja Leeduga (45%) kõige rohkem õpilasi, kes on alustanud suitsetamisega 13-aastaselt või nooremalt. Euroopa riikide keskmine* oli 23%, madalaim osakaal Islandil (9%). Suurim muutus on toimunud poiste ja tüdrukute vahelise erinevuse vähenemises. Kui kakskümmend aastat tagasi oli poiste hulgas kaks korda rohkem suitsetajaid, siis praeguseks on poiste ja tüdrukute vaheline erinevus vaid 5%.

Lisaks sigarettide tarvitamisele on lisandunud teiste tubakatoote tarvitamine, nagu näiteks vesipiip, e-sigaretid ja mokatubakas (*snus*). Selgus, et ligi pooled õpilased oli vähemalt korra elu jooksul tarvitanud vesipiipu ja e-sigarette, mokatubaka tarvitajaid oli vähem (21%). Kui vesipiibu ja e-sigaretide suitsetamises poiste ja tüdrukute vahel suuri erinevusi ei olnud, siis mokatubaka tarvitamine oli sagedasem poiste hulgas.

Suur osa (73%) õpilastest peab alkoholitoote kättesaadavust kergeks. Tüdrukute ja poiste vahel erinevust ei olnud. Õpilaste sõnul saadakse alkoholi kõige sagedamini sõprade käest, samuti pakkusid alkoholi vanemad või keegi teine. Ligi kümnendik oli neid 15–16-aastaseid õpilasi, kes vastasid, et viimasel alkoholi tarvitamise korral oli ta ostnud alkoholi ise.

* Euroopa keskmine on uuringus osalenud riikide vastavate protsentide põhjal arvutatud keskmine protsent.

Üle poole õpilastest (58%) oli tarvitanud alkoholi ja iga seitsmes (15%) õpilane oli olnud purjus 13-aastaselt või nooremalt. Sarnaselt sigarettide suitsetamisega poiste ja tüdrukute vahel erinevust ei olnud.

Positiivne on see, et viimase kümne aasta jooksul on kahanenud õpilaste hulk, kes on vähemalt korra elu jooksul tarvitanud alkoholi, 96%-lt 2003. aastal 86%-ni 2015. aastal. Käesolevas uuringus oli Euroopa riikide keskmine 80%, madalaim Islandil (35%) ja kõrgeim Tšehhis (96%). Murettekitav on, et ühel joomise korral tarvitatava alkoholi kogused on Eesti noorte seas 6,2 cl suuremad kui Euroopas keskmiselt (4,7 cl). Pisut enam kui iga kolmas õpilane (38%) on olnud vähemalt korra elu jooksul nii purjus, et kõikus kõndides, ei saanud õigesti rääkida, oksendas ja ei mäleta, mis juhtus, ning iga neljas õpilane (26%) on olnud sellises seisundis viimase aasta jooksul.

Kahekümne aasta vältel on järjest kasvanud 15–16-aastaste õpilaste osakaal, kes on vähemalt korra elu jooksul tarvitanud mõnda narkootilist ainet (joonis 1). Kõige sagedamini tarvitatakse kanepit.

Vähemalt korra elu jooksul kanepit tarvitanud õpilaste osakaalus oli järsk tõus 2003. aastal, ulatudes 24%-ni, mis on jäänud siiani sarnasele tasemele, ulatudes 25%-ni 2015. aastal. Keskmiselt on Euroopa riikide õpilastest vähemalt korra elu jooksul tarvitanud kanepit 16%. Kõige enam oli kanepi tarvitanud Tšehhis (37%) ja kõige vähem Moldovas (4%). Üldjuhul proovitakse kanepit üks-kaks korda ja sagedamini kanepit tarvitanud õpilaste hulk jääb selles vanuses noorte hulgas üsna madalaks. Kanepi tarvitamine on sagedasem poiste hulgas (30%) võrreldes tüdrukutega (21%).

JOONIS 1. Elu jooksul vähemalt korra mõnda narkootikumi tarvitanud õpilaste osakaal.

Muudest ainetest olid sagedamini tarvitatud ained inhalandid (13% õpilastest oli elu jooksul tarvitanud), uued psühhoaktiivsed ained (10%) ning rahustid ja uinutid ilma arsti korralduseta (9%). Uued psühhoaktiivsed ained on narkootilist toimet tekitavad ained, mis jälgendavad seadusega keelatud narkootikumide (nt amfetamiin, kokaiin, kanep) ja mida ei ole veel jõutud keelustada. Nende tarvitamise teeb ohtlikuks see, et kuna ei ole täpselt teada, mis ainega on tegu, ei ole võimalik hinnata ka ohtu tervisele. Eesti noorte hulgas oli üllatavalt kõrge uute psühhoaktiivsete ainete tarvitamise osakaal võrreldes teiste riikidega (tabel 1), mis oli samuti kõrge Poolas (10%) ja kõige vähem esines Belgias, Taanis, Soomes, Norras ja Portugalis (sarnaselt 1%). Samuti on endiselt suhteliselt kõrge inhalantide tarvitamine võrreldes Euroopa keskmisega (tabel 1), mis oli kõrgeim Horvaatias (25%) ja madalaim Moldovas (1%). Kui võrrelda rahustite ja uinutite tarvitamist ilma arsti korralduseta, siis see oli pisut kõrgem Euroopa riikide keskmisest (tabel 1), kõrgeim Poolas (17%) ja madalaim Moldovas (1%).

TABEL 1. Elu jooksul vähemalt korra inhalante, uusi psühhoaktiivseid aineid ja arsti korralduseta rahusteid/uinuteid tarvitanud õpilaste osakaal

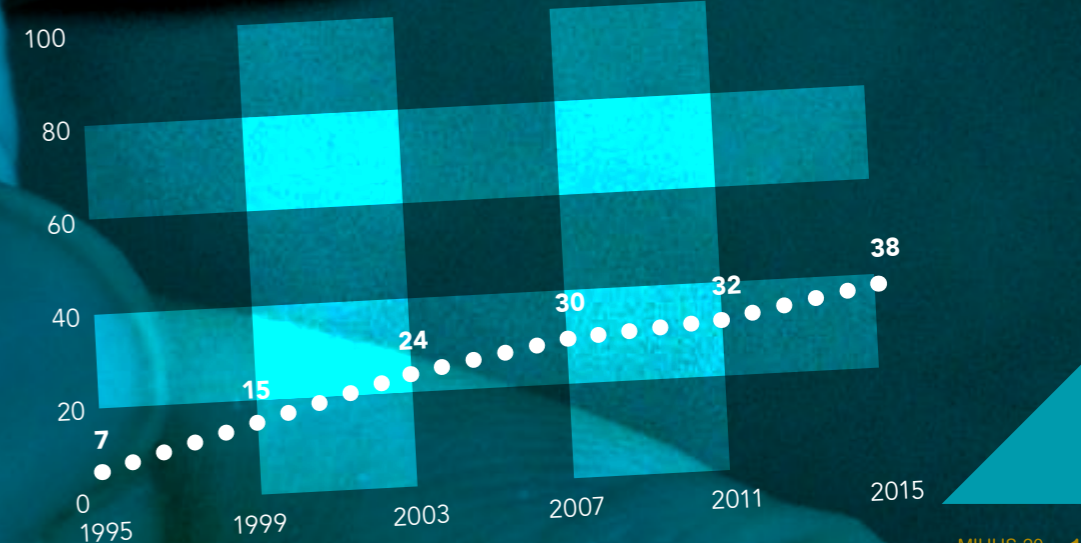
	Euroopa riikide keskmine	Min	Max
Inhalandid	7	1	25
Uued psühhoaktiivsed ained	4	1	10
Ilma arsti ettekirjutuseta rahustid ja uinutid	6	1	17

Kuigi uimastiharidus kuulub Eesti koolide õppekavasse, pööratakse järjest enam tähelepanu järjepidevate ennetusprogrammide rakendamisele, mille eesmärk on toetada nii lapsi ja noorukeid kui ka õpetajaid ja vanemaid. Tervise Arengu Instituut on algatanud nt vanemlusprogrammid „Imelised aastad“, „EFEKT“, „Tark vanem“, mis aitavad vanematel lapsi toetada ja riskikäitumist tähele panna. Sageli tuntakse ebakindlust, kuidas lastega uimastite teemadel rääkida. Pigem leitakse, et kaasaegses uimastiennetuses ei ole niivõrd oluline eri uimastite kohta teadmiste andmine, vaid enam peaks keskenduma sotsiaalse toimetuleku ja enesekohaste oskuste arendamisele, näiteks suhtlemis- ja läbirääkimisoskused, enesehinnang, enesekehtestamine, vastastikune austus suhetes; mis toetavad samas riskikäitumise mitme liigi ennetamist, sh uimastite tarvitamist.

Samuti on oluline usalduslik suhe lapsega, selgete reeglite olemasolu ja nende järgimine. Vanemate puhul on oluline aktiivne osavõtt lapse elust, et teatakse kus ja kellega nende laps aega veedab. Suhete loomine teiste vanematega, et leppida kokku sarnastes reeglites, aitab luua sarnaseid hoiakuid ja toetab uimastite tarvitamise vähendamist.

Noorukid on uudishimulikud ja otsivad uusi elamusi, seega ainuüksi keeldude ja hirmutamisega on nende käitumist raske mõjutada. Pigem peaks leidma alternatiivse huvitegevustega või sportides, kaasates vanemaid ja kogukonda noorte tegevustesse. Kui õnnestub edasi lükata alkoholi ja sigarettide tarvitamise alustamist, lükkame tõenäolisemalt ka edasi teiste uimastitega katsetamist, sest alkoholi ja tubakatooteid võib pidada n-ö ukseks narkootiliste ainete maailma. Lükates edasi uimastite tarvitamise alustamist, saab vähendada kahju kesknärvisüsteemile ja ajule, ühtlasi vähendades võimaliku sõltuvuse väljakujunemise riski, mis on seda suurem, mida nooremamana uimastit tarvitama hakatakse.

JOONIS 1

Kommentaariid

Noori on väga erinevaid, seega on raske väita, et üks lahendus sobib kõikidele. Mõni õpib läbi karistamise, mõni läbi vabaduse, mõni ei õpi üldse. Väga suurelt on seotud noore üleskasvatamise keskkond, kuidas teda kasvatatakse, kuidas temaga tegeldakse. Toon näite oma elust. Minu vanemad ei ole ranged ning lasid minul otsustada. Jah, tunnistan, et ka mina oli see noor, kes viiendas klassis juba sõpradega pidu pani ning end oksendamiseni täis jõi. Läksin ka sama täis peaga koju, kuid vanematelt karjumist või karistust mina ei saanud. Nende silmis oli näha ainult muretsemist, küsisid, palju ma jõin, ning ega mul pole vaja maoloputust. Need muretsevad sõnad panid minu peas pirni põlema, minu sees hakkasid kostuma küsimused, miks mul seda kõike vaja on? Et lahe olla? Kas nii tehes olen nüüd samuke lahendam kui teised? Mõistsin, et mul ei olegi seda vaja ning kui noorte seas pidu peaks toimuma, tean oma piire ning oskan vältida teatud olukordi. Kuid nagu ma ütlesin, inimesi on erinevaid ning minuga juhtunu ei toimi kõikidega.

Jah ma mõistan, et mõjuained võivad sinus tekitada teatud heaolu, kuid minu jaoks võib see heaolu tekkida ka lihtsalt toidu pugimisest ning seltskonna nautimisest. Kui sa tunned, et sa pole ilma mõjuaineid tarvitamata piisavalt lahe teiste jaoks, ei väärtusta see sõpruskond sind piisavalt! Kui sa siiski tahad nende gruppi kuuluda, tuleb olukorrale läheneda teise nurga alt. Kunagi ei tohi lasta teistel ennast mõjutada. Endale tuleb alati kindlaks jääda, siis on kõik võimalik!

SIGRIT, 17, Pärnu

Sellest on kujunenud probleem. Tõsi. Võib-olla me isegi ei taju seda enam probleemina, me lihtsalt elame selle teadmise, et see on olemas. Kurb, et see on olnud aktuaalne nii kaua. Noored, keda uuriti, eriti need kelle õlul peaks olema süü, kasvavad kord suureks ning siis kurdavad uue põlvkonna noorte üle. Esimene küsimus mis seda artiklit lugedes tekkis oli, et miks on nii, et ühel riigil on protsent suurem kui teisel, mida teeb see riik siis teisiti. Kui riikidevaheline vahe on 1–25 protsenti, siis miks see nii on? Mind pani sel teemal mõtlema üks tunnitöö ühiskonnas, kus pidime arutlema sotsiaalse turvalisuse teemal, kuidas on Eestis võimalik inimesel saada vaeseks ning mida võiks tema kui ka riik teha selle nimel, et olukorda parandada. Minu mõtted tol hetkel katkusid uuringu tulemustega ja see pani mind mõtlema. Noortele meeldib olla lahe või olla uudishimulik ning ega nad väga tulevikule ei mõtle. Imetlen neid noori, kes tegelevad noores eas enese arendamisega – see on äärmiselt oluline. Jah, hirmutamine pole just palju muutnud, ent tuleks leida mõni alternatiiv. Kui see oleks minu kätes, läheksin noorte ette ja küsiksin neilt, kes tahab olla edukas. Aiman, et enamus tõstaksid käe, selle peale laheksin esineda kahel inimesel: vägagi edukal ja miinimumpalka saaval inimesel. Kui neil on seos selle uuringuga, peaks loo moraal olema selge. Seal edasi tuleb koolil ja ühiskonnal üheskoos edasi minna ja tegeleda noortega. Selline asi võib muuta vaid mõnda inimest, kuid see oleks suur võit.

KAIRI, 15, Põlvamaa

Vana uudis see pole, kui nooruk tahab alkoholi, siis ta selle ka saab. Pole just väga raske „visata kõne peale“ ja õhtul siis „kraamile“ järgi minna. Isiklikult olen vaid paaril korra seda teinud. Ehk võiks olla kättesaadavus raskem, et piirata alaealist end liiga purju joomast, kuid kuidas kellelegi. Olenemata alkoholi kättesaadavusest on väga hirmutav asjaolu see, et niipalju noori (38%) on end nii täis joonud, et ei mäleta midagi ega suutnud kõndida. Olen õnneks vaid kord kogunud seda tunnet, tänu millele sain ma teada oma piirid, kuid ka tänu millele olen pidanud põlvitama vetsupoti taga ja oksendama. Alles peale magamist tuleb pähe kahetsus - asi, mis pani mind tõsiselt mõtlema. Kuid, samuti ei ole suur üllatus suitsetamine. Pea alati leidub klassist keegi, kes siis puutub kokku suitsetamisega, viimasel ajal juba e-sigaretiga, mitte tavaga. Võin öelda, et e-sigaret on palju palju kahjulikum, kui tavaline tobi, mida tarbitakse. Ja mida vanemaks saades (gümnaasium), tulevad mängu ka mokatubakas (snus) ja vesipiip. Raske teda just kätte saada pole. Kui on tutvused, on ka äri.

Samuti on kanepiga. Muude narkootiliste ainete kohta ei oska öelda. Isiklikult arvan, et noored tõmbavad kanepit puhtast lollusest, kuna ei olda teadlik, millega tegelikult on tegu ja miks on see keelustatud. Usun, et seda tehakse puhtast huvist, et saada uus kogemus ja nauding, nagu seda tehakse psühhoaktiivsete ainetega.

Isiklikult pooldan kanepit, aga mõistlikkuse piires (mitte liiga noorelt, mitte liiga palju, mitte liiga tihti jne.). Samuti on see kahju, et vanemad, justkui eeskujud, ei julge rääkida oma lastega sellistel teemadel. Kui tahetaks selgust majja saada, oleks ka huvi, aga tundub, et ei ole vaja selgust. See tõttu jäävad ka lapsed harimata ja kogemusteta uimastite alal. Üleüldiselt jäävad need tegevused kestma, kui osalejatel kogus võiks olla ikka märgatavalt väiksem. Kuid, noor ja uljas pole olla ka halb.

SANDER, 16, Kuressaare

ALKOHOLIGA SEOTUD KOGEMUSED TEISMELISTE ELUILMAS

TRIIN MÄGER

Pärnu Noorte Vabaajakeskuse noorsootöötaja, TÜ sotsiaalteaduste magister

Alkoholil on oluline roll teismeliste eluilmas. Teismeeas on alkoholi joomine või mitte joomine osa suhete loomise ja identiteedi väljakujunemise protsessist (Sheenan & Ridge, 2001). Mis ajendab noori alkoholi proovima või tarvitama ning kuidas nad enda joomiskäitumist ise põhjendavad (õigustavad)? Kas me täiskasvanute ja spetsialistidena päriselt teame, millised on noorte alkoholiga seotud kogemused? Kuidas aidata noortel kasvada vastutustundlikemateks kodanikeks (sh alkoholi tarvitajateks)? Ehk mida teha teisiti või paremini, et alkoholi roll teismeliste eluilmas oleks väiksem? Käesolev artikkel on kirjutatud magistrirööp põhjal ning püüab vastata olulistele küsimustele, mis on seotud Eesti noorukite alkoholi tarvitamise harjumustega. Kuna Eestis on kvaliteetse uurimismeetodi abil veel vähe

* Kasutan artiklis sõnu teismeline, noor ja nooruk ning teismeiga ja noorukiiga sünonüümidena, nagu tegin seda ka oma magistrirööpis. Nimetatud magistrirööpi eesmärk oli uurida alkoholiga seotud kogemusi teismeliste eluilmas. Eesmärgi saavutamiseks ja andmete kogumiseks intervjuerisin fookusgrupe, milles osales kokku 33 teismelist kahest Pärnu koolist vanuses 13–18 eluaastat.

uuritud inimeste kogemusi ja käsitusi alkoholikultuurist, eriti teismeliste seas, pakuvad antud magistrirööpi uurimistulemused väärtusliku pilguheidu noorukite eluilmale ja sellesse kuuluvasse alkoholiga seotud kogemustesse.

Alkoholiga seotud hoiakud

Teismeliste arvates on Eestis alkoholi tarvitamine põlvest-põlve edasi antud traditsioon, eestlaste jaoks on „õlu õige värk“, alkoholi tarvitamine kuulub elu juurde ning Eesti „lootusetut“ alkoholikultuuri on raske muuta. Noored teavad, et alkoholi tarvitamine on Eestis probleemiks ja Eesti inimesed peavad alkoholikultuuri paremaks muutmist oluliseks.

Noored leiavad, et Eestis on tänapäeval norm seltskonnas alkoholi tarbida ning vähe leidub sõpruskondi, kus alkoholi üldse ei jooda.

Noorukid tõdeavad, et peod on alkoholita igavad ja nad iseloomustavad eestlasti üldiselt ükskõiksete, vaiksate ja tagasihoidlikena, kes alkoholita ei julge tutvusi sobitada ega tantsida. Teismeliste meelest on ebaviisakas purjus päi avalikus kohas viibida ning nad soovivad, et Eesti inimesed jooksid vähem ja alustaksid alkoholi tarvitamist hilisemas eas. Teismelised suhtuvad hukkamõistvalt alkoholi liigtarbijatesse. Nende käitumist peetakse ebaviisakaks, agressiivseks ja häbiväärseks. Teismelised leiavad, et alkoholi tarvitajad võiksid karsklastesse suhtuda lugupidamisega, sest nad on inimesed, kes suudavad elust röömu tunda ka alkoholi tarvitamata.

Noorte jaoks on alkoholi tarvitamine eelkõige seltskondlik ja „süütu“ joomine, mida enamus inimesi teeb ning mis ei kahjusta märgatavalt joojaid ega teisi inimesi, kellega koos viibitakse. Alkoholi tarvitamine tekitab noortes röömu-, adrenaliini-, lõbu-, vabaduse- ja kuuluvustunde ning tänu alkoholi tarvitamisele on teismelistel hõlpsam suhelda ja uusi tutvusi luua. Lõbu ja naudingut nimel joomine on

ühtlasi viis, mille abil teismelised sisenevad täiskasvanuella, samal ajal protestides täiskasvanueaga kaasnevate kohustuste ja piirangute vastu (Lalander, 1997).

Teismeliste jaoks on mõeldukas alkoholitarbimine sotsiaalselt aktsepteeritav. Selline arusaam on noorukites kujunenud sellega, et nende vanemad oskavad alkoholi juues piiri pidada (ei joo ennast purju) ning on seejuures lõbusamad ja hoolivamad.

Sotsiaalselt aktsepteeritav alkoholitarvitamine on teismeliste arvates see, kui täiskasvanud joovad töönädala sees maitseelamuse saamiseks, teleri vaatamise või sauna kõrvale paar lahjat alkohoolset jooki – eelistades neid karastusjookidele. Kange alkoholi joomine on õigustatud nädalavahetusel koos sõpradega pidutsedes. Teismelised arvavad, et nädalasisesest napsutamisest saab probleem siis, kui inimene joob igal õhtul selleks, et jääda purju ja unustada oma probleemid ning kui tal pole hobi ning ta ei käi tööl või koolis.

Alkoholikäitumise õigustamine

Teismelised põhjendavad enda ja teiste (noorukite) alkoholi tarvitamist, sellega kaasnevaid hoiakuid ja kogemusi mitmete tegurite kaudu.

Alkoholikäitumise õigustamist soodustab ühiskonna kahepalgeline suhtumine alkoholi ehk sageli on ühiskondlikud normid vastuolulised ning annavad teismeliste segadustekitavaid sõnumeid alkoholist ja selle mõjust (Caswell, 1997). Alaealiste alkoholi tarvitamine on hälbiv käitumine, mille täiskasvanud on hukka mõistnud, ent eakaaslaste seas võib see olla

Kokkuvõtteks

Selleks, et noorteni jõuda ning luua neile õnnelikum ja edukam argipäev, peavad täiskasvanud mõistma nende eluilm. Noorukite tähelepanu ei pälvi ja neid ei suudeta suunata (täiskasvanueas) mõistliku joomiskäitumise poole, kui ei teata, millised on alkoholiga seotud kogemused noorte perspektiivist lähtudes. Kõige enam vajavad teismelised, et ka neil endil lastaks rääkida alkoholiga seotud kogemustest sel viisil, et täiskasvanud neid kuulaksid, neile nõu annaksid, nende arvamustesse hukkamõistuta suhtuksid ning nendega arvestaksid. Ikka selleks, et teismelistest saaksid vastutustundlikud kodanikud (sh alkoholi tarbijad) ning et saaks luua positiivsemat alkoholikultuuri ja helgemat igapäevaelu.

ALLIKAD

Babor, T. F., Caulkins, J. P., Edwards, G., Fischer, B., Foxcroft, D., Humphreys, K., Obot, I. S., Rehm, J., Reuter, P., Room, R., Rossow, I., Strang, J. (2010). *Drug Policy and the Public Good*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199557127.001.0001

Caswell, S. (1997). *Public discourse on alcohol*. – Health Promotion International, 12 (3), 251–257. DOI: 10.1093/heapro/12.3.251

Chaaney, T. A. (2011). „Lets get wasted!“ *A Discourse Analysis of Teenagers' Talk about Binge Drinking*. Magistritöö. Massey University, Manawatu Campus, New Zealand. http://mro.massey.ac.nz/bitstream/handle/10179/3280/02_whole.pdf?sequence=1

Cialdini, R. B., Trost, M. R. (1998). *Social influence: Social norms, conformity, and compliance*. – D. T. Gilbert, D. T., S. T. Fiske, S. T., Lindzey, G. (toim-d). *The handbook of social psychology* (4 tr, lk 151–192). Boston: McGraw-Hill. Kasutatud 27.02.2016

Elmeland, K., Kolind, T. (2012). „Why Don't They Just Do What We Tell Them?“ *Different Alcohol Prevention Discourses in Denmark*. – Young, 20, 2, 177–179

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton & Company.

Erikson, E. H. (1980). *Identity and the Life Cycle*. New York: Norton & Company

Kloep, M., Hendry, L. B., Ingebrihtsen, J. E., Glendinning, A., Espens, G. A. (2001). *Norwegian, Scottish and Swedish adolescents' perceptions of alcohol use*. – Health Education Research, 16 (3), 279–291. DOI: 10.1093/her/16.3.279

Kossinkova, K., Vorobjov, S. (2016). *Vanemate mõju õpilaste narkootikumide tarvitamisele Eestis*. – Sotsiaaltöö, 2, 67–71.

Lalander, P. (1997). *Beyond Everyday Order; Breaking Away with Alcohol*. – Nordisk Alkohol- & Narkotikatidskrift, 14, 33–42. <http://www.nordicwelfare.org/PageFiles/15411/Beyond%20Everyday%20Order;%20Breaking%20Away%20with%20Alcohol.pdf>

Rolando, S. (2015). *Images of Alcohol in the Transition to Adulthood. Comparing different geographies: examples from Italy and Finland*. Department of Social Research University of Helsinki. Helsinki: Unigrafia. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156341/imagesof.pdf?sequence=1>

Sheenan, M., Ridge, D. (2001). „You Become Really Close ... You Talk About the Silly Things You Did, and We Laugh“: *The Role of Binge Drinking in Female Secondary Students' Lives*. – Substance Use & Misuse, 16 (3), 347–372. DOI: 10.1081/JA-100102630

Vorobjov, S., Salekešin, M. (2016). *Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: 15–16-aastaste õpilaste legaalsete ja illegaalsete narkootikumide kasutamine Eestis. Uuringu raport. (ES-PAD)*. Tervise Arengu Instituut, Nakkushaiguste ja uimastiseire keskus. https://intra.tai.ee/images/prints/documents/147211011552_ESPAD%20raport_2016.pdf

NOORTE TÖÖELU 21. SAJANDI TEISES KÜMNES

HEIDY ROOSIMÄGI

Statistikaameti metoodika ja analüüsi osakonna juhtivstatistik-metoodik

Tööturuanalüüs on oluline sisend nii haridus-, noorte- kui majanduspoliitika kujundamisel. Demograafilised ning makromajanduslikud muutused ühiskonnas toovad kaasa ka muutusi tööturul – 2009. aasta majanduskriisi andis tööturule suure tagasilöögi, kuna hüppeliselt kasvas töötus nii noorte kui ka vanemaealiste seas.

Tööturu kontekstis peetakse nii noori kui vanemaealisi riskirühmaks, sest ühelt poolt on probleemiks haridussüsteemist tööturule siirdumine, teisel juhul siirdumine tööturult välja ehk pensionile. Kuna noori defineeritakse sõltuvalt kontekstist eri vanusegruppides, on käesolevas artiklis käsitletud „noorena“ peamiselt 15–29-aastaseid; rahulolu puudutavates küsimustes on gruppi laiendatud kuni 34. eluaastani, ning riskirühmana hõives ja koolitustel mitteosalevaid noori ehk NEET-noori (inglise keeles *youth neither in employment nor in education or training*).

Klassikaline „oma elu alustamine“ kulgeb tihti üsna sarnast rada: esmalt omandatakse haridus, seejärel asutakse tööle ning luuakse pere. Töökoht ei ole täna enam üksnes miski, mis toob leiva lauale – töökoha olmasolu on

enese määratlemisel tähtis lähtekoht, eriti noore inimese jaoks. Kriitiliseks takistuseks tööturule siirdumisel jääb tihti madalam kvalifikatsioon, mis muudab noored palju haavatumaks – suurel osal on õpingud pooleli ning töökogemus väike või sootuks olematu. Muidugi tasub silmas pidada, et iga amet on erineva lisaväärtusega. Muutuv töökultuur annab üha enam märku tööturu struktuuri pöördumatest muutustest.

Kui 2009. aastal vastas ligi kolmveerand 15–24-aastastest noortest, et nende teadmised ja oskused vastavad hästi tööülesannetele, siis 2015. aastal oli neid noori hinnanguliselt 59% (Roosimägi, 2016b).

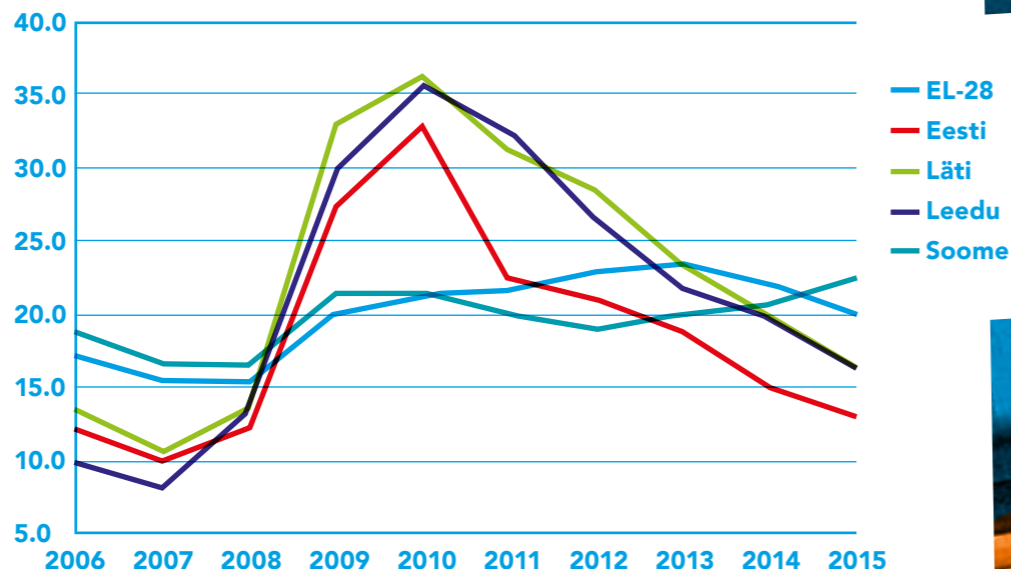
Tööturumuutuste oluliseks lähtekohtaks on digitaliseerumine, mis kujundab tööturuga suunas, kus vajatakse aina enam kvalifitseeritud tööjõudu. Sellised arengud juhivad tähelepanu kahes suunas: ühelt poolt suurendab kvalifitseeritud tööjõuvajadus elukestva õppe rolli, mis on oluline nii haridusasutuste kui tööandjate perspektiivist, teisalt võib väiksemat kvalifikatsiooni nõudvate töökohtade kiire kadumine (mis on tõenäolisemalt ka madalama töötasuga) kaasa tuua suure tööpuuduse.

Piiratud ligipääs töökohtadele ei suurenda üksnes madalamat kvalifikatsiooni vajavate töökohtade suuremat osatähtsust noorte seas, vaid suurendab täiskasvanu alguse edasilükkamise osatähtsuse kasvu. Isiklikule arengule ning vabatahtlikule tööle suurema tähelepanu pööramine on märk rohkem läbimõeldud otsustest. Noorte erinäolisusest lähtudes tuleb ka probleemidele läheneda mitmekülgset: noorte töötuse vähendamiseks ning nende hoidmiseks tööturul on Euroopa riikides koostatud mitmeid programme ning seatud eesmärgid. Paljud nendest programmidest on seotud Euroopa 2020 strateegiaga, mille üks ülesanne on luua tingimused konkurentsivõimelisema majanduse arengule (Euroopa..., 2016).

Koolist tööle

Kuivõrd noorte tööelu alustamise üks murekohti on siirdumine haridussüsteemist tööturule, tuleks silmas pidada, et haridussüsteemist väljumise tempo ei ole sama tööturule sisenemise tempoga: osad inimesed õpivad ja töötavad korraga, teised jätkavad vahetult pärast haridustee lõpetamist aktiivsena tööturul ja kolmandad lõpetavad haridustee ning jäävad tööturult eemale (Participation..., 2015). Eesti noorte puhul on haridussüsteemi kattuvus tööturuga pigem tagasihoidlik, ent aktiivsus tööturul püsib võrreldes Euroopa Liidu keskmisega kõrgemal positsioonil.

Kuigi Eestis on jätkuvalt noorte töötuse määr kõrge, on olukord viimastel aastatel paranenud ning Eesti asend Euroopas siiski positiivne. Nagu näha Joonis 1, oli 15–24-aastaste Eesti noorte töötuse määr 2015. aastal sama vanuserühma EL-keskmisest töötuse määrast 7,3 protsendipunkti madalam (13,1%), mis tagab Eestile liikmesriikide seas 7. koha (alates madalaima näitajaga riigist). Sama vanuserühma töötuse määr on aga näiteks nii Austrias kui Prantsusmaal olnud alates 2011. aastast kasvutrendis. Ka 25–29-aastaste seas on Eesti võrreldes liikmesriikidega madala töötuse määra poolest pigem liidripositsioonil. 2015. aastaks, võrreldes 2011. aastaga on Eestis 2015. aastaks 25–29-aastaste töötuse määr läbi teinud 7,7 protsendipunktilise languse, samas kui näiteks Soomes on näitaja samal perioodil olnud kasvutrendis. Eestiga sarnase siirdesüsteemiga riigid on muuhulgas Läti, Leedu, Luksemburg, Poola ning Prantsusmaa; mõlemas vanusegrupis oli 2015. aastal kõige madalam töötuse määr Eestis.

JOONIS 1. 15–24-aastaste töötuse määr Baltimaades, Soomes ja Euroopa Liidus, 2006–2015

ALLIKAS Eurostat

Selliste siirdeperioodide erinevus tuleneb ühelt poolt osajaga hõive osatähtsusest, mis Eestis on viimasel aastatel suurenenud; põhjuseks tööturupoliitika paindlikumaks muutumine nii õpingute kui lapsehoolduspuhkusel olivate perspektiivist. Eestis 2010. aastal eelmise kümnendi kõrgeimale tasemele tõusnud noorte töötuse määr (32,9%) oli 2015. aastaks langenud 13,1%-ni. Eesti tööjõu-uuringu andmetel töötas 2015. aastal õpingute tõttu osajaga hinnanguliselt 11 200 noort vanuses 15–24 eluaastat.

Riskinoored

Mis saab neist noortest, kes lõpetavad haridustee ning jäävad tööturult eemale? Nagu eelpool öeldud, on käesolevas artiklis käsitletud riskinoortena üksnes NEET-noori. Mittetöötamise põhjused on väga erinevad – siia kuuluvad nii vabatahtlikud, edasiõppimiskavatsusega noored, perekonna eest hoolitsejad, puude või haigusega isikud kui ka väikelastega kodus olevad vanemad (sealhulgas eelneva hõive- ja sünnituspuhkusel olivad või lapsehoolduspuhkusel olivad) (Roosimägi, 2016a).

Levinuim mitteaktiivsuse põhjus on laste või pere-liikmete eest hoolitsemine – selliseid noori oli 2015. aastal NEET-noorte hulgas ligi 43% ehk hinnanguliselt 12 500, kellest ligi 78% moodustavad rasedus-, sünnitus- või lapsehoolduspuhkusel olivad.

Sellele järgnevad haiguse ja puude tõttu tööturult eemalolevad noored ning edasiõppimiskavatsusega noored, vastavalt 12% ja 7% NEET-noortest.

Mistahes koostis ja täiendõpe annab tööturul konkurentsieelise – suurim NEET-noorte osatähtsus oli 2015. aastal alg- või põhiharidusega noorte hulgas – 13,8%, samas kui kõrgharidusega noortel oli see näitaja 10,8%. Kolmanda taseme haridusega noorte osatähtsus riskirühma noorte hulgas on pärast majanduskriisi olnud langustrendis, jõudes 2015. aastal 16,9%-ni ehk hinnanguliselt 4900 inimeseni. Võrreldes mehi ja naisi, paistab silma, et alates 2012. aastast on naiste osatähtsus NEET-noorte hulgas ligi kaks korda kõrgem – selle põhjuseks on majanduskriisi ajal kiiresti kasvanud ja pärast seda kiiresti kahanenud meeste töötus (Roosimägi, 2016a), aga ka lapsehoolduspuhkusel olivate arvu kasv. 2015. aastal moodustasid naised riskirühma noortest hinnanguliselt 68% ja mehed 32%.

Kuidas noored töö leiavad?

Tööturupoliitika õnnestumise üheks mõõdikuks on erinevate töötamisvõimaluste kasutamine. Eestis on üheks levinumaks töötamisvõimaluseks töötute seas Töötukassa. Kui 2011. aastal oli Eestis 15–24-aastaseid töötuid hinnanguliselt 15 300, siis 2015. aastaks oli see arv kahanenud hinnanguliselt 7400 inimeseni, kellest ligikaudu kolmandik pöördus töötusimisel Töötukassa poole. 25–49-aastaste seas oli töötukassa poole pöördujaid töötute seas pisut enam kui pooled (52%) ning 50–74-aastaste seas ligikaudu 45%. 2011. aastal olid vastavate vanusegruppide näitajad 37%, 56% ning 55%. Nende 15–24-aastaste seas, kes Töötukassa poole otsustasid mitte pöörduda (kõikide töötute seas), on enimlewinud põhjused puuduv õigus töötuskindlustushüvitisele või töötutoetustele ning vajaduse tekkimise puudumine, kuna töötusandega suudetakse ise hakkama saada. Levinuimaks töötusimisviisiks on töökuulutused ja -pakumised, millele järgneb pöördumine sugulaste või tuttavate poole ning kolmandale kohale paigutub Töötukassa.

Rahulolu ja motivatsioon

Aktiivse hõive säilitamisel on tähtis roll tööelu kvaliteedil, mis ei sõltu üksnes töötasust, vaid ka töökeskkonnast, töötajate kvalifikatsioonist ning töötajate motiveeritusest ja rahulolust. Tähtis on silmas pidada, et kahe viimase vahele ei saa võrdusmärgi tõmmata – rahulolev töötaja ei tähenda automaatselt motiveeritud töötajat, ning vastupidi (Stello, s.a.). OECD loodud raamistik heaolu ja selle progressi mõõtmiseks (Measuring..., 2012) põhineb Euroopa Komisjoni soovitusel (Stiglitz et al., 2009) ning on üles ehitatud neljale peamisele heaolu mõõtmele: individuaalne heaolu, elukvaliteet, materiaalne heaolu ning ühiskonna heaolu jätkusuutlikkus. Elukvaliteedi all on mõeldud nii tervisliku seisundi, töö- ja pereelu tasakaalu, haridust kui sotsiaalsete sidemete olemasolu (Measuring..., 2012).

Töoga rahulolu tagavad seega ühelt poolt füüsilised ja materiaalsed boonused nagu töötasu, suhted kolleegide ja juhiga, kindel töökoht ja tööandja kontroll, teisalt subjektiivsed tegurid nagu eneseteostus, vastutus ja tunnustus (Stello s.a.), mis tähendab, et kvalifitseeritud tööjõu palkamiseks tuleb

neile juba varajases etapis pakkuda tööandjapoolset väljaõpet ning konkurentsivõimelist motivatsioonipaketti.

2015. aasta tööelu-uuringust selgub, et võrreldes 2009. aastaga on 15–34-aastaste töötasu suuruse olulisus pigem kahanenud, samas kui näiteks karjääri- ja arenguvõimaluste olulisus pisut kasvanud.

Muutuv töökultuur annab märku palga- ja tööootuste muutustest ning aina enam siirduvad noored tööturule teadlikku otsust tehes. Tööelu-uuringu andmetel oli oma ametiga rahul hinnanguliselt 84% 15–34-aastastest. Olukorras, kus mittemateriaalsed tegurid pole enam peamised valikujõud, hindavad noored oma toimetulekut siiski heaks. 2015. aasta tööjõu-uuringu andmetel hindab suurem osa 15–29-aastastest noortest oma toimetulekut pigem heaks, kuigi naiste ja meeste hinnangud pisut siiski erinevad: naiste osatähtsus, kes hindasid oma toimetulekut raskeks või pigem raskeks, on meestega võrreldes pisut suurem. Suurim sooline erinevus esineb 25–29-aastaste seas, kus hinnanguliselt 68% meestest vastas, et

nad tulevad toime, naiste vastav näitaja oli aga 9,5% võrra väiksem. Põhjus peitub peamiselt naiste väiksemas töötasus, mis peegeldub ka toimetuleku hinnangutes.

ALLIKAD

Euroopa 2020. aasta eesmärgid. (2016). Euroopa Komisjon, Euroopa 2020 ülevaade. http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_et.htm (19.10.2016).

Measuring well-being and progress. (2012). OECD.

Participation of young people in education and the labor market. (2015). Eurostat. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Participation_of_young_people_in_education_and_the_labour_market (19.10.2016)

Roosimägi, H. (2016a). Kas Eestis on töötavate noorte defitsiit? Statistikaamet. Tallinn. <https://statistikaamet.wordpress.com/2016/02/23/kas-eestis-on-tootavate-noorte-defitsiit/> (19.10.2016).

Roosimägi, H. (2016b). Noorte tööelu kvaliteet kriisijärgses Euroopas. – Eesti Statistika Kvartaalikirj, 3/16. Tallinn.

Stello, C. M. (s.a.). Herzberg's Two-Factor Theory of Job Satisfaction: An Integrative Literature Review. Master thesis. College of Education and Human Development, University of Minnesota.

Stiglitz, J. E., Sen, A., Fitoussi, J.-P. (2009). Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. National Institute of Statistics and Economic Studies. http://www.insee.fr/en/publications-et-services/default.asp?page=dossiers_web/stiglitz/performance_eco.htm (21.10.2016).

EESTI NOORE FINANTS- PORTREE: JULGE LAENAJA, JUHUSLIK SÄÄSTJA

LEE MARIPUU

Swedbanki Rahaasjade Teabekeskuse juht

Iga uut pealekasvatavat põlvkonda ning nende erinevusi eelnevaist püütakse sageli mõtestada ja sildistada, olgu selleks siis X-, Y-, Z-generatsioon või millenniumi põlvkond – mis peaks lihtsasti defineerima selle, kes need noored on, mis neid seob ja iseloomustab. Üheks siduvaks ja oluliseks näitajaks, mille põhjal järeldusi teha, on noorte finantskäitumine – mille jaoks nad raha teenivad, millele kulutavad, kas ja miks koguvad ning kuidas nad oma rahaasjadega hakkama saavad. Swedbanki Rahaasjade Teabekeskus uuris seda teemat lähemalt.

Hiljuti viis teabekeskus läbi noorte finantskäitumise uuringu*, mis võimaldab avada mõningaid olulisi küsimusi sellest, kuidas elavad ja mõtestavad oma tööd ja igapäeva elu 18–30-aastased Eesti noored. Kuna vanusevahemikku 18–30 mahub mitmeid erinevaid eluetappe, siis eristatakse ülevaates kolme vanusegruppi: 18–21-aastased, kes on enamasti veel õpilased-üliõpilased; 22–26-aastased, kes on suundumas tööturule, ja 27–30-aastased, kes on karjäärile hoo sisse saanud ning alustanud pereelu. Majanduslik hakkamasaamine on iseseisvumise teel oluline samm, kuid uuringu järgi vajab suur osa noortest vanemate rahalist abi ka pärast täiskasvanuikka jõudmist. Eesti ülikoolides õppemaksu enamasti ei nõuta, kuid tasuta õppimine eeldab suuri pingutusi. Kuna õpingud võtavad suurema osa ajast, on ülikooli kõrvalt täisajaga töötamine keeruline. Kõige sagedamini vajavadki vanemate materiaalselt tuge õppurid, kuid uuringu põhjal võib öelda, et vaid viiendik (22%) 18–30-aastastest noortest ei ole oma vanematelt abi saanud. Lisaks rahalisele abile aitavad vanemad noori näiteks eluaseme soetamisel ja 6% ütles, et sai täisealiseks saades kätte vanemate poolt varem kogutud raha. Kokkuvõttes võib öelda, et 18-aastaseks saades noored majanduslikult veel ei iseseisvu ja vanemad peaksid sellega ka arvestama.

Kõrged ootused töökohale ja palgale

Uuringu järgi käivad tööl pooled 18–30-aastastest noortest, ainult õpingutega tegeleb 15% ning samaaegselt töötab ja õpib 17%. Ülejäänud on töötud, tööd otsivad, töövõimetud, lapsehoolduspuhkusel või muul põhjusel kodused. Enamasti jääb noorte netosissetulek alla 800 euro, kolmandik teenib üle 1000 euro ja enamasti on kõrgemapalgalised 27–30-aasta-

sed, seevastu 18–21-aastaste seas on enim neid, kes teenivad kuni 400 eurot kuus.

Keskmiseks soovitavaks brutopalgaks, millega võiks hästi ära elada, on noorte arvates aga ligi 1400 eurot kuus. Enim sõltuvad ootused soovitavale palgale vastaja praegusest sissetulekust – mida suurem on see täna, seda suuremad on ka ootused.

Neil noortel, kelle erialane karjäär on juba hoo sisse saanud ja kelle tänased finantskohustused on samuti suuremad, on ka palgaootused kõrgemad. Näiteks 27–30-aastastest ligi pooled soovivad brutosissetulekuks 1500 eurot või enam. Uuringust selgus, et hea palk ongi noorte jaoks töö puhul kõige olulisem – kõrgelt hinnatakse rahalist sõltumatust ja võimalust lubada endale asju, mis meeldivad. Samal ajal soovitakse teha südamelähedast tööd ning seda, et töö oleks ühiskonnas väärtustatud. Eelmainitustest pisut vähem tähtsustati paindlikkust nii oma tööaja kui -koha suhtes, samas on ka see oluline 74% noorte jaoks. Seega on noorte ootused oma tulevasele töökohale kõrged ja paljud näevad oma tulevikku ettevõtluses.

Kui praegu tegutseb vabakutselisena, füüsilisest isikust ettevõtja või eraettevõtjana vaid 6% noortest, siis tulevikus näeb end ettevõtluses koguni 53% noortest. Seejuures on noored aga ettevaatlikud – kuigi paljud soovivad ettevõtluses kätt proovida, ei taha nad lõplikult ka palgatööst loobuda. Üheaegselt nii palgatöö kui ettevõtlusega soovib tegeleda 35% ja ainult ettevõtluses tegevana näeb end tulevikus 18% noortest. Oma oskuste proovilepanek eraettevõtjana võibki alguses käia põhitöö kõrvalt.

Oma kodu on noortele oluline

Vanemate toetus ei pea alati olema rahasse arvatud, õppivale noorele on suureks abiks, kui ta saab ka õpingute ajal elada vanematekodus.

Uuringu järgi elavad 18–21-aastased enamasti veel koos vanematega, 22–26-aastastest on vanematekoju jäänud viiendik ja 27–30-aastastest vaid 15%.

Üldjuhul hakatakse vanemate juurest lahkudes koos elama elukaaslase või abikaasaga (49%), harvem sõprade või kaasüürilise (12%), üksi elab 12% noortest.

Sarnaselt eestlaste üldise kodulembusega ütleb ka 90% noortest, et peab kodu omanikuks olemist tähtsaks ning tugevalt eelistatakse päris oma kodu üüritud elamispiinale. See peegeldub ka nende käitumises – 27–30-aastastest noortest elab päris oma kodus juba 71%. Vanusega kasvab nii isiklikku elamispiinda omavate noorte hulk kui ka laenukohustused. Kui perre sünnivad lapsed, suureneb soov stabiilsuse ja turvatunde järele ning oma kodu omamine on seda olulisem. Nii elab ühe lapsega peredest isiklikul pinnal 66%, kahe lapsega peredest 72% ja ilma lasteta noortest vaid 39%. Tallinnas ja Lõuna-Eestis, mille tömbekeskuseks on Tartu, on üüripinnal elavate noorte osakaal teistest Eesti piirkondadest suurem. Siin mängivad ilmselt teatud rolli ka Tallinnasse ja Tartusse koondunud kõrgkoolid, mis mõjutavad kohalikku üüriturgu, sest ajutist elamispiinda vajavaid noori on rohkem.

Vastutustundlik laenamine, säästmine juhuslik

Kui vanemad põlvkonnad on oma kodu omanikuks saanud erastamise teel, siis tänapäeva noorte jaoks on laenu võtmine sageli paratamatus. Noorte finantskäitumise uuringust selgus, et kodulaen on 17%-l 18–30-aastastest noortest, seejuures vanuse kasvades laenuomanike osakaal suureneb ning 27–30-aastaste seas on kodulaen juba igal kolmandal. Enamikul 18–21-aastastest (67%) siiski laene ja liisinguid veel ei ole, kuid 27–30-aastaste seas on ilma ühegi laenuta vaid 23%. Erinevatest laenu liikidest kasutavad noored kõige sagedamini järeelmaksu, kodu- ja õppelaenu. Kümnendikul noortest on ka krediitkaart, väike- või tarbimislaen ja liising.

Kokkuvõttes ei karda noored varakult laenu võtta, et rajada oma esimene kodu ning noorte laenukäitumine on üldises plaanis küllaltki vastutustundlik ja ettevaatlik – vaid neljandik noortest on võtnud üheaegselt kaks või enam laenu ning panga ees kohustustega enamasti hätta ei jääda.

Kohustuste ja tarbimise kõrvalt üritavad noored ka raha säästa, kuid 39% noortest tunnistab siiski, et säästmine on ebaregulaarne ning raha pannaakse kõrvale pigem väikeste summade kaupa. Peamiselt panevad noored raha kõrvale ootamatute kulude ning suuremate ostude ja reisimise tarvis, samuti säästetakse oma kodu sissemaksiks, aga ka enesetäiendamiseks või ettevõtlusega alustamiseks. Üldse ei tegele raha kogumisega 28% noortest, seejuures 74% meestest ja koguni 91% naistest nimetas kõige suuremaks mittedäästamise põhjuseks rahapuudust.

Tulevikku nähakse Eestis

Kuigi noored peavad tähtsaks maailma avastamist ja reisimist, ei plaanita siiski jäädavalt kodumaalt lahkuda – 71% noortest näeb oma tulevikku Eestis. Kui lähema viie aasta jooksul plaanib välismaale elama või töötama minna ligi neljandik 18–21-aastastest noortest, siis vanemaks saades see soov järjest väheneb. Välismaale minnakse eelkõige õppima ja kogemusi hankima, ning aeg, mil ei ole veel oma peret loodud, puuduvad suuremad finantskohustused ja seotus töökohaga, on selleks parim. Peale seda, kui tekib soov paiksemaks jääda ja pere luua, on suurema osa eelistuseks ikkagi Eesti.

Üldiselt on Eesti praegustele noortele iseloomulik, et rahaliselt saadakse hakkama. Õpingute ajal on vanemate rahaline tugi tähtsal kohal. Peamiseks ohumärgiks on noorte, aga ka ülejäänud Eesti elanike puhul vähene ja juhuslik säästmine ning lühiajaline eelarve planeerimine. See võib töö või sissetuleku kaotuse korral tekitada olukorra, kus rahaline toimetulek kiiresti halveneb ja finantskohustustega hakkamasaamine muutub ebakindlaks. Seetõttu tasub esmajoones koguda puhver, mis tagaks rahalise hakkamasaamise vähemalt 3 kuuks, mil saaks võtta aega mõtlemiseks – mida oma eluga edasi teha, ning seejärel tegeleda.

Kommentaarid

Eesti noored on finantsalastes teadmistes teadjad ja oskavad enamjaolt oma rahaga ümber käia. Palju mängib rolli see, kui varakult palgatööga on alustatud ehk kaua on iseseisvalt rahaga suudetud ümber käia. See näitab noortele, kuidas ja kui raskelt tuleb raha ning et iga eesmärgi suunas tuleb püüelda. Samuti on kindlalt paigas ka noorte ootused töökoha suhtes. Kuid kas suur palk ja vähene tööaeg ning enesele meeldivate asjade soetamine on see, mis päriselt õnnelikuks teeb? Tänapäeva ühiskonnas pannakse enim rõhku materiaalsetele väärtustele. Just täna kuulsin bussis kaht meesterahvast kõnelemas, kuidas tänapäeva noortel on tähtsam välimine *appearance*, ehk see, millise firma riideid kantakse ning kui palju on erinevaid mänguasju, alustades nutikate telefonide ning lõpetades *hoverboard*ide ja autodega, mitte see, mis tuleb seestpoolt. X- ning Y-generatsioonid eelistavad kvaliteeti kvantiteedile, väärtustavad kultuuri ja sotsiaalseid hüvesid ning mõistavad elu nii, nagu see on. Z-põlvkond on uendusmeelne, tahab järjest enam end parandada ning harva ollakse millegagi tõeliselt rahul. Ehk on selleski omad head küljed, kuid unustada ei tohiks emade-isade, vanaemade-vanaisade näpunäiteid ning tõekspidamisi.

GREETE, 18, Kuressaare

Kui eelmised 2–3 põlvkonda ei erinenud teineteisest nii oluliselt, siis praegune põlvkond on teinud hüppe hoopis omas suunas. Muutunud on väärtused ja vajadused. Kõiki aspekte võrdset kaalutledes võib öelda, et olukord on värvikas. Kui mõned põlvkonnad tagasi valitsesid ühtsed reeglid, ühtsed „normid“ ja muustrid, mis olid eranditult täitmiseks kõikidele, siis täna oleme olukorras, kus piirid muutuvad aina hajusamaks. Olgu see siis seotud traditsioonilise „pere“ mõistega, isiklike ambitsioonide või töökultuuriga.

Tööst ja rahast rääkides võib kindlalt väita, et nii Eesti noor kui ka noor üldiselt tahab areneda. Noortele ei paku enam rahulolu kindel töökoht ja sissetulek, kui see ei loo tema jaoks väärtusi ja võimalusi isiklikuks arenguks. Aina enam otsivad inimesed paindlikkust ja 8–17ni töötamisest on saamas eilne päev. Paljud ettevõtjad mõtlevad, et tooge ometi keegi see laisk põlvkond maa peale tagasi ja tehke selgeks, kuidas elu „tegelikult“ käib. Aga tegelikult ei tähenda see seda, et noored on laisad ega taha mitte midagi teha, vaid vastupidi – nad tahavad teha, aga teistmoodi.

Kõik see peegeldub suuresti ka noorte finantskäitumises ja suhtumises rahasse. Aina olulisemaks peetakse elamusit. Reisitakse palju, otsitakse seiklusi ja elatakse tänases. Me tarbime kõike varasemast erinevalt ja tahame tagasi vaadates pigem öelda, mida oleme kogenud, mitte omanud.

BIRGIT, 21, Haapsalu

Võib kindlasti väita, et noored ei ole väga osavad rahakogujad. Võib-olla tuleb see sellest, et ei mõisteta päris hästi raha väärtust ja ei osata sellega ringi käia või siis ei teadvustata endale, et nad vajavad õpinguteks raha. Minu enda tutvusringkonnas enamasti ei koguta raha, seda teevad vaid mõned üksikud. Töö kogemus on aga kõigil olemas, terve suvi koguti raha, et meelepäraseid asju teha, kuid mitte säästa õpingute jaoks. Noored hakkavad sellele alles siis mõtlema, kui aeg lõpuks kätte on jõudnud. Laenu ei soovi keegi võtta see toob liiga suure vastutuse. Pigem eelistatakse aasta vabaks võtta, minnakse välismaale või tööle. Välismaale minemisest aga nii palju, et kindlasti on igal noorel see plaanis. See on hea võimalus ennast avastada, raha koguda ja areneda. Kodu ja Eesti aga kindlasti kutsuvad tagasi. Selliseid asju võiks noortele lähemale tuua, rääkida, kui palju raha kulub aastas, et õppida Tallinnas või Tartus. Noored peaksid hakkama endale varem teadvustama kulusid, mis kaasnevad kõrgharidusega.

Marleen, 18, Kiviõli

HARIDUS JA SOTSIAALNE STAATUS NOORTE TULEVIKUNÄGEMUSTES

ELO-MARIA ROOTS
kasvatusteadlane

Võrdõiguslikkuse monitooringu lastega seotud uuringu tulemused näitavad, et eestimaalaste ootused järeltuleva põlve suhtes on üsna konservatiivsed (Aavik & Uusma, 2013). Endiselt on üldlevinud arvamus, et tüdrukuid tuleks ette valmistada iseiseivaks eluks nii, et nad saaksid hästi hakkama koduses elus ning oleksid osavad sotsiaalsetes suhetes. Iga viies vastanu eeldas, et tüdrukutes peaks arendama koristamisioskust. Vaid 3% leidis, et sellise oskuse arendamine võiks kasuks tulla ka poistele. Traditsiooniliselt hinnatakse poiste puhul tunduvalt olulisemaks ka tunnuseid ja omadusi, mida saab seostada ametialase edukusega, nt ettevõtlikkus, läbilöögivõime, ent ka riskivalmidus (*Ibid.*).

Üheks peamiseks soolise palgalõhe põhjuseks on tööturu segregatsioon, mis Eestis on Euroopa Liidu kõrgeim – naised teenivad

30% vähem kui mehed ning suur osa sellest palgalõhest on selgitamata, st seda ei ole võimalik seletada palka mõjutavate teguritega.

Tegevus- ja ametialad, kuhu on koonduvad mehed, on kõrgemini tasustatud kui need, kus töötavad valdavalt naised (Aavik & Roosalu, 2013).

Alljärgnevas artiklis vaatlen taoliste probleemide võimalikke sotsiaalseid põhjuseid. Artikkel põhineb 2014. aastal läbi viidud uuringu tulevikuga seotud teemadel. Uuring toimus projekti „Sooaspekti integreerimine õpetajaharidusse ja täiendkoolitusse“ raames, kus viisime läbi küsitluse kümne Eesti üldhariduskooli õpilaste seas ning mille üldine eesmärk oli uurida, kuidas on olla koolis poiss või tüdruk. Küsimustikule vastas 649 õpilast 7., 9., 10. ja 12. klassist. Neist 312 olid poisid ja 337 tüdrukud.

Ankeetide lõpus oli kaks teemat, mis puudutasid õpilaste tulevikunägemusi ning nende seostamist haridustasemega. Esimeses tuli vastata, kas soovid jätkata õpinguid kõrgkoolis ja vastust põhjendada. Teine küsimus jagunes kaheks alaküsimuseks: „mis sa arvad, mis juhtub poisiga, kes põhikooli ei lõpeta?“ ja sama küsimus tüdruku kohta.

I „Kõrgharidusega saad hea tuleviku“

Uurisime, kas õpilasel on plaanis tulevikus õpinguid kõrgkoolis jätkata. Enamik poisse (69%, kes vastasid küsimuse „jah, kindlasti“, „jah, tõenäoliselt“) ja veelgi suurem enamik tüdrukuid (81%) plaanivad tulevikus jätkata õpinguid kõrgkoolis.

Avatud vastustega küsimustes palusime põhjendada, miks kõrgharidus on või ei ole oluline.

Kui vaadata esmalt ainult sõnade esinemissagedust vastustes, siis ülekaalukalt (122 korda) kasutati sõna „saad“ – kõrgharidus on tähtis, sest sellega sa

saad midagi. Saad hea töökoha, hea palga, hea tuleviku, hea positsiooni. Teisel kohal oligi sõna „hea“, mida kasutati 105 korda. Järgnesid sõnad „parem“ (95), „saab“ (84), „võimalus“ (73) ja „rohkem“ (60).

Kõik ülalmainitud sõnad iseloomustavad kõrgharidust vahendina millegi saamiseks. Kokku on saamisega seotud sõnu kasutatud 236 korda. Poiste ja tüdrukute vahel olulist erinevust ei olnud.

Kõige rohkem toodi kõrghariduse olulisuse põhjusteks, et sellega saab parema töökoha (tüdrukud 126, poisid 93 korda), kõrgema palgaga töö (tüdrukud 37, poisid 32 korda) ja üldiselt suuremad võimalused (tüdrukud 35, poisid 15 korda).

Hea töö, palga, edukuse ja läbi löömisega seotud põhjusi tõi kokku 189 tüdrukut (60% vastanud tüdrukutest) ja 139 poissi (51% poistest). Tüdrukutest üks mainis „kõrgele kohale“ tööle saamist, poiste seas oli veidi rohkem neid, kes positsiooni tähtsustasid: juhtivat või teistest parema positsiooniga tööd mainis 5 vastajat.

Teadmiste, huvi, arengu, silmaringi, eneseteostuse ja tarkusega seostasid kõrgharidust 36 tüdrukut ja 19 poissi. Endale meeldiva eriala omandamist mainis 27 tüdrukut ja 10 poissi.

Et elu on üldiselt parem, lihtsam ja suuremate võimalustega, arvas 80 tüdrukut ja 51 poissi.

Kindlustunnet tulevikuks mainis 15 tüdrukut ja 8 poissi.

Teiste/ühiskonna positiivset ja lugupidavat suhtumist mainis 5 tüdrukut ja 5 poissi.

Võimalust pere eest hoolt kanda ja perele vajalik kindlustada märkis 8 tüdrukut, poistest üks mainis turvalise kodu loomist. On huvitav, et kuigi üldiselt on levinud seisukoht, et mehel lasub pere ülalpidamise osas suurem

Kommentaarid

See teema tekitab minus nii palju erinevaid emotsioone. Viha, kurbust, mittemõistmist, hirmu ja kartust propaganda ees. Miks on lihttööd omandanud sellise staatuse, nagu neil tänaval päeval on? Kuidas on noortesse inimestesse juurutatud, et koristaja olla on naeruväärne ning selle eest, et sul jääb haridustee pooleli, perekond enam sind enda sekka ei arva? Eesti tööpõld ei ole kindlasti nii must-valge, kui sellest uuringust paistab. On muidugi noori, kes püüdvad selle poole, mida nad tõeliselt teha tahavad ning mis neid köidab, kuid enamik on siiski väljas suure palganumbri eest. Liialt tahaplaanile jäetakse lihttööd. Milleks naerustav ja alavääristav suhtumine?

Me kõik oleme inimesed, meil kõigil on oma mured ja rõõmud, kõigil on oma lugu. Milleks kõike sildistada? Õnneks on meie ühiskonnas olemas eestlaslik huumorisoon. Eestlane teeb nii teiste kui enese üle nalja, muidu oleks mured ja töökoormus ammu meie rahvuse murdnud. Hariduseta jäämine ei ole enesetapp. Iga inimese haridusteel on oma lugu. Loode-tavasti muutub noorte seas arusaam, et ülikool on ainult vahend parema elu ning kõrge palgatšeki poole. Mina olen valimas ülikooliteed, kuna mulle meeldib õppida ning ma tahan omada kogemusi väljaspool oma kodukohta. Enesearendus on õppimise liik, mis kestab kogu elu. Ülikool on selleks väga hea võimalus. Seal käimine ei välista võimalust, et peale magistri-kraadi omandamist töötan ehitajana või kraavikaevajana. Kõik peitub vaatenurgas. Kas keegi on küsinud kraavikaevajalt, et miks ta seda tööd teeb?

Ehk on see ta kirk, võib-olla on ta lapsepõlve liivakastiunelmad viimaks teoks saanud ning ta jõuab alati koju naeratus näol? Olen nõus, et lihttööliste töökoormus ja rahasumma ei käi alati käsikäes, kuid see ei tähenda, et peaksime neid otsemaid asotsiaalideks tembeldama. Kokkuvõttes loodan, et noored ei unustaks kogu rahajanu juures lihtsaid rõõme ning oskaksid näha elus peale palganumbri ka palju muud.

GREETE, 18, Kuressaare

Ka minu arvates on kõrgharidus oluline ning sellega saavutab rohkem tulevikus. Mina olen otsustanud, et tahan edasi õppida ülikoolis. Miks? Sest minu jaoks on oluline see, et ma saaksin õppida/teha seda, mis mulle meeldib ja ma juba pikisilmi ootan, et need gümnaasiumiaastad läbi saaksid ning ma saaksin õppida lõpuks seda, mida ma nii väga tahan ning mis mind huvi-

NOORTE SOTSIAALSETE OSKUSTE PUUDUS KUI KOOLIKIUSAMISE ACHILLEUSE KAND

GRETE SARAP

Puhja noortekeskuse juhataja

Uus kooliaasta on taas hoo sisse saanud. Peale pikka suvepuhkust tähendab see paljude noorte jaoks toredat taaskohtumist klassikaaslastega. Sugugi kõik õpilased ei oota pikisilmi uut kooliaastat. Oma kaaslaste poolt tõrjutud, kiusatud või alandatud noored seostavad kooli pigem negatiivsete emotsioonidega.

Seda, et koolikiusamine on tõsine probleem nii Eestis kui ka välismaal, näitab kasvav teadustööde maht (Aher, 2010; Strömpl *et al.*, 2007; Karu *et al.*, 2012). Ajakirjanduses näeb üha sagedamini noortega töötavate spetsialistide ja noorte endi kirjutatud artikleid, mis kajastavad kiusamisjuhtumeid ja nende kurbi tagajärgi noorele inimesele. (Pilliroog 2016; Beltadze 2016; Mitt 2015) Töötanud ise noortega nii koolis kui ka noortekeskuses, puutusin tihedalt kokku mitmete kiusamisituatsioonidega. Julgen väita, et kiusamine on noorte seas laialt levinud probleem, mis esineb suuremal või vähemal määral igas koolis ja kõigis kooliastmetes.

Tihe tööalane kokkupuude koolikiusamisega ajendas mind samal teemal lõputööd kirjutama. Uuris koolikiusamisega seonduvat ühes Tartumaa gümnaasiumis ning tutvusin ka varasemalt Eestis läbiviidud uurimustega. Oma uurimuses keskendusin sellele, millised on noorte endi teadmised koolikiusamisest, kust tuleb kiuslik käitumine ning milline on üldine suhtumine kiusamisse.

Mis on koolikiusamine

Kiusamist defineerib kõige paremini sotsiaalteadlane K. Kõiv, kes seletab nähtust järgnevalt: „Kiusamine on tahtlik teisele inimesele haiget või kahju tegemine, mille iseärasuseks on see, et tegevus toimub korduvalt pika aja jooksul ning osapoolte suhted pole võrdsed, vaid kiusaja omab ja näitab ülekaalu ning ohver tunneb ennast alaväärsena.” Samas tuleb mees pida, et kiusamiseks ei loeta kahe sõbra omavahelist jõukatsumist või müramist. Sõbralikud naljatamised, narrimised ja nõökamised ei kuulu samuti kiusamise alla, kui need on ühe või paarikordsed. (Kõiv s.a)

Noorte teadmised kiusamisest

Uuringus osalenud noorte teadmised kiusamisest olid üsna kesised. Enamjaolt osati nimetada erinevaid kiusamise liike nagu füüsiline, vaimne, virtuaalne ja sotsiaalne kiusamine. Samuti kirjeldati erinevaid kiusamise juhtumeid, nt „kui üks õpilane lööb teist õpilast” või „kui keegi söimab mind jobuks”. Välja toodi ka palju erinevaid kiusamise vorme, nagu narrimine, söimamine, peksmine jne. Sealjuures ei maininud keegi kiusamise lühi- ja pikaajalisi tagajärgi ehk millist mõju avaldab kiusamine ohvrile, kiusajale endale, teistele koolilastele ja koolikeskkonnale laiemalt. Samuti ei mainitud kordagi kõrvalseisjaid, kes on koolikiusamise üks suuremaid ja mõjukamaid gruppe. Noorte arvates oli kiusamine rohkem kiusajate ja kiusatavate omavaheline asi.

Vägivald sünnitab vägivalda

Kiuslik ja vägivaldne käitumine pärineb tihti noore varasematest kogemustest. Kõiv (2006), viidates Pellegrini & Blarchfordi (2000) ja Schwartz *et al.* (1997) uurimusele, toob välja, et nii kiusajad kui ka kiusamise ohvrid on saanud tihti oma vanematelt tunda rohkem karistamist, vaenulikkust ning kogenud füüsilist väärkohtlemist. Samuti võivad nad tihedamalt olla kokku puutunud lähisuhtevägivaldaga. Kiuslik käitumine võib alguse saada ka koolist. Paljud kiusajad on varem olnud ise kiusatava rollis. Nad on kiusamisega harjunud ja peavad seda täiesti normaalseks käitumiseks. (Slavens, 2007)

Mõningatel juhtudel õigustasid õpilased ka ise vägivalda. Näiteks pidasid paljud noored seda üheks enese eest seismise vormiks.

Juhul, kui õpilane on sattunud kiusamise ohvraks, pidas suur hulk kaaslasi õigeks kiusajale sama käitumise vastamist.

Vastupidiselt lahedusele, süvendab selline käitumine koolivägivalda probleemi.

Vägivallale vägivaldaga vastamine on pigem näide puudulikest sotsiaalsest oskustest, kus noor ei oska tekitanud konflikti rahumeelselt lahendada. Sotsiaalsed oskused on õpitavad ning koolikeskkonnas tuleks nende harjutamisele tunduvalt suuremat tähelepanu pöörata.

KATARIN

Miks noored ise ei sekku

Suur osa õpilastest, kes on kõrvalseisja rollis, sooviksid sekkuda, kuid tunnistavad, et ei oska kiusamist pealt nähes selle peatamiseks midagi teha. Reageerimata jäetakse ka hirmus, et sekkumise tagajärjel satutakse ise kiusaja järgmiseks ohvriks. Osa õpilasi on valmis sekkuma, kui keegi teine näitaks initsiatiivi, aga üksi vahelesegamiseks jääb julgusest puudu. Vähesel määral oli õpilasi, kes väitsid, et nad on kiusamissituatsioonis kiusaja leeris ning ohvri aitamise asemel kutsuvad teisi üles kiusajaga liituma. Õpilased leidsid, et nii mõnelgi korral on kiusatavad ise süüdi, et neid kiusatakse. Nad provotseerivad ja õrritavad oma käitumisega kaaslasti ning seejärel saavad ka teenitud karistuse. Vastukiusamist peeti sellises olukorras õigustatuks.

Sekkumine on tähtis

Kõrvalseisjad moodustavad kiusamise ajal tavaliselt kõige suurema osa. Seega on nende võimuses kiusamise peatamiseks väga palju teha.

Kõrvalseisja rollis võib olla ka õpetaja, kes jätab kiusamisele reageerimata. Ohvriks sattunud õpilase omapead jätmise ning seeläbi klassikaaslaste omakohtu vaikimisi lubamine demonstreerib noortele ükskõikset käitumismudelit.

See omakorda takistab noorte empaatiavõime ja klassi ühtekuuluvustunde arengut. Samuti demonstreerib õpetaja oma ignorantse käitumisega üht võimalikku sotsialiseerumise mudelit. Täiskasvanute käitumine mõjutab noori palju rohkem kui noored arvavad. Seega võib noorte ükskõiksus teiste laste probleemide suhtes olla pelgalt täiskasvanute käitumise matkimine. (Strömpl, 2007)

Noorte suhtumine vägivalda

Suuremale osale õpilastest kiusamine ei meeldi ning nad tahaksid oma kaaslasti kuidagi aidata. Sellised õpilased on olulised liitlased koolidele, kes tahavad kiusamise takistamiseks midagi ette võtta. Kiusamine on osa kooli käitumiskultuurist ning selle parandamiseks peab tegutsema koos õpilastega. (Sharp, 2007).

Uuringus osalenud noored, nii kiusajad kui ka kiusatavad, pidasid kõiki neile ette antud kiusamise liike pigem tõsisemateks, tõsisteks ja väga tõsisteks. Seega teadvustavad õpilased, et nende kiuslik käitumine on kaaslaste jaoks ebameeldiv.

Samas leidub ka õpilasi, kellel puudub kahetsus ning ebameeldivustunde tekitamine kaasõpilastes on nende jaoks omaette eesmärk, et kinnitada või tõsta oma positsiooni klassis. (Rätsepp *et al.*, 2011) Noorte suhtumine vägivalda on väga erinev ja võib varieeruda vastavalt nende rollile kiusamissituatsioonis.

Kiuslikku käitumist noores võivad põhjustada väga erinevad tegurid. Sealjuures on väga paljusid kiusamisjuhtumeid võimalik ennetada ja õigel ajal sekkudes ära hoida. Paljudel õpilastel esineb puudujääke sotsiaalsetes oskustes, mis väljendub selles, et kiusamist pealt nähes käitatakse tihti passiivselt ning ei julgeta ise sekkuda. Nii mõnedki kiusamise ohvrid vastavad oma kiusajale agressiivse käitumisega, mis viitab samuti sotsiaalsete oskuste puudumisele ning pikendab konflikti kestvust. Noorte sotsiaalsete oskuste arendamisele tuleks tunduvalt rohkem tähelepanu pöörata. Teadlikkus kiusamissituatsioonis õigesti käitumisest ja selle lahendamise meetoditest annab neile julgust kiusamist nähes sekkuda ja konflikte rahumeelselt lahendada. Noorte harimisega on võimalik ära hoida konfliktsituatsioonide arenemine rasketeks kiusamisjuhtumiteks.

ALLIKAD

Aher, S., Aher, G. (2012). *Aktiivne ja turvaline koolipäev*. Tallinna Haridusamet.

Beltadze, G. (2016). „Salliv kool“ tõstatab üles koolikiusajate probleemi. Postimees. Arvamus. <http://www.postimees.ee/3466269/salliv-kool-tostatab-ules-koolikiusamise-probleemi>. (13.03.2016)

Karu, M., Turk, P., Suvi, H., Biin, H. (2012). *Laste õiguste ja vanemluse monitooring. Laste ja täiskasvanute uuringu kokkuvõte*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Kõiv, K. (s.a). *Kiusamine koolis – probleemi mitu tahku*. Tartu Ülikool.

Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. OÜ Vali Press trükikoda.

Mitt, M. (2015). *Koolikiusamine viib vabaturma*. Eesti Päevaleht. <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/koolikiusamine-viib-vabaturma?id=72708937> (13.03.2016)

Pilliroog, E. (2016). *Eleri Pilliroog: kes on süüdi, kui koolikiusu ohver võtab endalt elu?* Postimees. Arvamus. <http://arvamus.postimees.ee/3586723/eleri-pilliroog-kes-on-suudi-kui-koolikiusu-ohver-votab-endalt-elu> (13.03.2016)

Rätsepp, R., Agan, S., Isat, P., Bachmann, A., Baum, A., Kõrgmaa, M., Kivisilla, V., Kadalipp, S., Lehtsaar, T., Andrejev, N., Önnepalu, T. (2011). *Olla olemas. Käsiraamat kriisidest õpetajatele koolides ja lasteaedades*. Rocca al Mare kool. Tallinna Raamatutrükikoda.

Sharp, S., Smith, P.K. (toim-d). (2004). *Võitlus koolikiusamisega. Juhiseid turvalise koolikeskkonna loomiseks*. El Paradiso.

Slavens, E. (2007). *Kiusamine. Tahad head, ära tee kellelegi kurja*. Studium.

Strömpl, J., Selg, M., Soo, K., Žarovski, Š, B. (2007). *Eesti teismeliste vägivaldatõlgendused*. EV Sotsiaalministeerium. Uuringuraport. Tallinn.

Kommentaariid

Nii kaua, kui üldse aegade algusest peale koolis on käidud, on erinevatel viisidel kokku puutunud ka kiusamisega. Ilmselt on igal ühel rääkida oma lugu – olgu siis kiusaja, kõrvalseisja või kiusatava silme läbi. Mõne jaoks on see nali, mis järgmisel hetkel peast pühitud. Teise jaoks tõsine trauma, mis jätab oma jälje kogu eluks. Kolmandad laiuvad hirmus käsi, et mida nemad teha saavad. Kõik saavad midagi teha. Kõik saavad sekkuda.

On füüsilised ja vaimsed kiusamise vormid. Täna olukorra kiusamise osas teeb veel keerulisemaks asjaolu, et olukorrad kolivad meie silme alt internetti. Seda olulisemaks muutub märkamine ja sekkumine. Seda olulisemaks vajaduseks muutub ennetustöö ja pidev selgitamine, et lapsed ja noored oskaksid märgata ja teaksid, kuidas käituda.

Olgu see nii tore kui tahes, ei ole realistlik mõelda, et kiusamine kuhugi kaob. Aeg läheb edasi – inimesed sünnivad, kasvavad, surevad – kuid alati on kuskil mõni kiusaja, mõni kiusatav ja kõrvalseisja. Siin ei ole ühekordseid lahendusi, kuid me kõik saame märgata, vahele astuda ja teha pidevat tööd selle nimel, et kiusamisest räägitakse rohkem ja avatumalt. Kiusamisega tuleb tegeleda jõulisemalt. Lapsed ja noored tuleb panna nende tegevuse tagajärgi mõistma. Peame ühiskonnas jõudma mentaliteedini, kus kiusamine on taunitud. Ühtse rindena oleme tugevamad ja saame kõlavamalt anda sõnumit, et vägivald ei ole lubatud üheski vormis mitte kellegi suunas.

BIRGIT, 21, Haapsalu

Koolikiusamine on Eestis üks probleem. Kiusajaks võib olla nii õpetaja kui ka õpilane. Probleemi peaks alati kohe lahendama. Kiusamisest peaks rääkima inimesele, keda kiusatav usaldab täielikult ning julgeb rääkida nii, nagu asi on.

Noored teavad, mis on kiusamine ning kuidas see väljendub, kuid ei osata kaitsta ennast ega teisi kiusaja eest. Tagajärgedest rääkimine on väga oluline juba algkoolis. Mida noorematele alustada koolikiusamisest rääkimist, siis see mõjub enamasti hästi. Noored ei julge sekkuda, et lahendada probleemi, kuna kardavad, et neid hakatakse selle läbi kiusama. Paljud inimesed on küsinud hiljem ka kiusajalt, miks ta seda teinud on. Enamasti on tema vastus, kuna ta tahtis „silma paista“ või „olla lahe“.

Kui mina märkan kiusamist, lähen ma alati vahele ning proovin lahendada juhtunut. Kiusamisel ei ole mingit õigustust. Lapsed tulevad kooli erinevatest kodudest ning seetõttu on mõnel kergem koolis kohanedada. Keegi teine ei tohiks otsustada inimese elu üle.

DAN, 16, Haapsalu

ÕPILASTE HEAOLU KOOLIS JA HEAOLU LOOV KOOL

LIIS-MARII MANDEL
J.V. Veski nimelise Maarja
Põhikooli sotsiaalpedagoog

Traditsiooniliselt on kooli eesmärk olnud õpilastele vajalike teadmiste andmine tuleviku tarbeks. Samas ei ole kool noorte jaoks ainult õppimise koht, vaid koolis luuakse sõprussideid, organiseeritakse kooliüritusi jpm. Keskendudes liialt noorte tulevikule, võib jääda tähelepanuta noorte heaolu koolis käies. Üha enam levib käsitlus **heaolu loovast koolist**, kus peetakse oluliseks nii noorte heaolu tulevikus kui ka siin ja praegu (Layard & Hagell, 2015). Sellises koolis tunatakse huvi õpilaste mõtete ja tunnete vastu ning pingutatakse koolirõõmu suurendamise nimel.

Eesti noorte kriitilisus kooli suhtes

Minu huvi antud teema vastu tulenes rahvusvahelise uuringu „Children’s Worlds” tulemustest, mis näitasid, et Eesti õpilased on 15 riigi seas kooli suhtes pea kõige kriitilisemad (Kutsar, Murakas & Talves, 2015). Meie õpilaste vähene koolirõõm peegeldub ka teistest uuringutest (vt Karu et al.,

2012; Tire et al., 2013). Nii tekkis mul soov uurida, kuidas noored neid tulemusi seletavad ning milline on nende meelest üks heaolu loov kool. Minu magistritöö uurimuses osales 55 üldhariduskooli õpilast maa- ja linnakoolidest. Andmeid kogusin 8 poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuude, kaardistamise ning võlukepi meetodi abil. Uurimuse käigus töötasime õpilastega välja heaolu loova kooli põhiideed, mille elluviimisel kasvaks õpilaste koolirõõm.

Heaolu loova kooli põhiideed

IDEE 1

Hea hinde saamise asemel rõhutakse aine sisulise mõistmise vajalikkust.

Mitmete noorte sõnul vähendab koolirõõmu tunne, et nende eesmärk koolis on saada häid hindeid, samas kui õpitu sisuline mõistmine jääb tagaplaanile. Selgus, et pidev nõue saada häid hindeid tingib hinnete õppimise – tehakse spikreid ja õpitakse materjal pähe, sisu tegelikult mõistmata. Noored soovivad, et hea hinde rõhutamise asemel selgitaksid õpetajad, miks on õpitu vajalik ja kuidas on see seotud reaalse eluga.

IDEE 2

Füüsiline keskkond, mis loob õpilastes turvatunde, soodustab aktiivsust, pakub põnevust, silmailu, mitmekesisust ja mugavustunnet.

Paljude noorte hinnangul kooli füüsiline keskkond pigem ei tekita neis turvatunnet, arvestab vähe õpilaste individuaalsete eelistuste ja vajadustega ning pakub vähe põnevust. Turvatunnet vähendab näiteks see, et võorastel on võimalus raskusteta kooli siseneda, mistõttu mitmed noored soovivad koolis näha valvurit ning kaameraid nii õues kui ka koridorides. Vahetunni veetmiseks soovitakse rohkem erinevate vajadustega arvestavaid kohti. Tehti ettepanek luua mängudetuba, mänguväljak kooliõues ning mugavad istumiskohad.

IDEE 3

Üttehoidev ja tolereeriv keskkond.

Aruteludest noortega ilmnas, et vähese koolirõõmu üks oluline tegur on kiusamine. Noorte sõnul võiksid õpetajad rohkem mõelda sellele, millist eeskuju nende käitumine noortele annab. Näiteks, kui õpetajad ei sekku kiusamisse ega aita noorel lahendust leida, saadab see sõnumi, et noored peavad ise oma probleemid lahendama ning edaspidi ei otsita enam täiskasvanult abi. Noored soovivad, et vahetundides oleksid igal korral õpetajad, kes märkaksid kiusamist ja sekkuksid ning kelle poole saab muu- rega pöörduda. Lisaks ilmnas vajadus, et sotsiaalpedagoogid oleksid koolis nähtavamad ning osaleksid õpilastega ühistevustes, et õpilased julgeksid rohkem nende poole pöörduda.

IDEE 4

Uudsed, elulähedased ja aktiveerivad õpetamismeetodid.

Uurimusest selgus, et noored väärtustavad õppimist, kuid õppimisest saadav rõõm on väike. Enamasti leiti, et koolitunnid on igavad ning seos õpitu ja reaalse elu vahel on nõrk. Noorte suur soov oleks senisest rohkem kasutada tundides aktiivõppe meetodeid, näiteks rollimänge ja rühmatöid. Aegajalt soovitakse õppetöös kasutada nutitelefone ja arvutit. Noored tegid ettepaneku lisada ainekavasse rohkem elulisi tunde, näiteks esmaabi andmist.

IDEE 5

Õppeprotsessis arvestatakse õpilase individuaalsusega.

Paljude noorte meelest on tundides liiga kiire tunnitempo, mistõttu ei jää neil piisavalt aega materjali süvenemiseks ja lahimõtestamiseks. See tingib noorte sõnul spikrite tegemise ja materjali päheõppimise. Mõnes õpilases tekitab see tunde, et arvestatakse vaid targemate vajadustega ning tegeletakse ainult nendega. Arvan, et mahajäetuse tunne võib viia selleni, et õpilane hakkab tundi segama või teisi kiusama. Noorte arvates tuleks senisest rohkem arvestada õpilaste õpi-

tempoga ja kavandada tunnid nii, et jääks aega õpitu kinnistamiseks ja tekkinud küsimustele vastamiseks. Mahajäänud õpilaste abistamiseks võiks näiteks luua ühisõppimise ringid, kus õpilased aitaksid üksteist õppimises.

IDEE 6

Õpilasi koheldakse õiglaselt ja võrdväärselt.

Noorte hinnangul ei esine koolis alati poiste ja tüdrukute võrdset kohtlemist. Näiteks on tüdrukutele korraldamise kergemalt andestatud ning mõnikord on poisse alusetult süüdistatud tunnikorra rikkumises. Poiste sõnul tekitab see neis suurt pahameelt ja vähendab õpihimu. Lisaks tekitab õpilastes pahameelt see, kui õpetajad valivad lemmikõpilasi, keda koheldakse teistest paremini. Õpilaste meelest oleks vaja koolis suurendada sallivust ning üks võimalus selleks on õpilaste ja õpetajate ühisüritused, kus koos tegeletakse õpitakse üksteist paremini tundma ja mõistma.

IDEE 7

Noorte vaba aega väärtustatakse.

Aruteludest selgus, et suur kodutööde maht ja sellest tingitud vaba aja puudus vähendavad oluliselt õpilaste koolirõõmu. Toodi näiteid, kuidas kodutööde tõttu ei saada mõnikord piisavalt magada ja loobutakse trennis käimisest. See teadmine on väga tähtis, arvestades, et Eesti koolinoorte igapäevane mõõdukas keheline aktiivsus on võrdlemisi madal (Aasvee et al., 2012). Väsümise tõttu jäetakse mõnikord kodutööde tegemata, kirjutatakse teiste pealt maha ning spikerdatakse. Noorte ettepanek on jätta nädalavahetused kodutöödest vabaks, keelata kontrolltööd esmaspäeviti ning võimalusel vältida mitme kontrolltöö langemist samale päevale.

IDEE 8

Õppimise kõrval on väärtustatud mitmesugused sotsiaalsed tegevused.

Noorte arvates ei ole koolis piisavalt huvipakkuvaid tunniväliseid tegevusi. Noorte meelepaha oli kõige rohkem suunatud igavatele vahetundidele, mis osaliselt tingib nende ajaveetmise telefonis.

Mitmes koolis on telefoni kasutamise piirangud, kuid noorte hinnangul oleks efektiivsem täita vahetunnid huvitavate tegevustega. Selleks võiks noorte meelest koolides korraldada osaluskohvikuid, kus õpilased ja õpetajad saavad jagada ideid ja neid üheskoos ellu viia.

IDEE 9

Õpilaste arvamust küsitakse ning seda arvestavalt viiakse ellu muudatusi.

Noortele valmistab muret see, et õpetajad ei kuula neid piisavalt ega võta nende öeldut arvesse. Eriti on seda näha tunnivälise aja planeerimisel ja kodutööde andmisel. Noored väljendasid oma soovi koolielus rohkem kaasa rääkida, näiteks osaluskohvikute kaudu. Selliselt on võimalik noori aktiveerida, et nad saaksid ka ise rohkem oma heaolusse panustada. Samas suurendab koostöö õpilaste ja koolitöötajate vahel ühtse pere tunnet.

Lõpetuseks

Õpilaste koolirõõmu suurendamiseks on esmalt vaja koolides mõtlemise muutust. Tähtis on, et koolides peetakse õpitulemuste kõrval oluliseks ka noorte heaolu siin ja praegu. Minu soovitus on koolides ühiselt koos õpilastega arutada, mis on õpilaste jaoks koolis oluline ning millised on nende ettepanekud koolirõõmu suurendamiseks. Arutamist üksi aga ei piisa, järgnema peaks kindlasti ka ettepanekute elluviimine.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aasvee, K., Eha, M., Härm, T., Liiv, K., Oja, L., Tael, M. (2012). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2009/2010. õppeaasta Eesti HBSC uuringu raport. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.

Karu, M., Turk, P., Biin, H., Suvi, H. (2012). Lapse õiguste ja vanemluse monitoring. Kirjanduse ülevaade ja metoodika aruanne. Poliitikauringute Keskus Praxis.

Kutsar, D., Murakas, R., Talves, K. (2015). Children’s Worlds National Report: Estonia. Jacobs Foundation.

Layard, R., Hagell, A. (2015). Healthy Young Minds: Transforming the Mental Health of Children. – Helliwell, J., Layard, R., Sachs J. (toim-d) World Happiness Report 2015. New York: Sustainable Development Solutions Network.

Tire, G., Lepmann, T., Jukk, H., Puksand, H., Henno, I., Lindemann, K., Kitsing, M., Täht, K., Lorenz, B. (2013). PISA 2012 EESTI TULEMUSED. Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused matemaatikas, funktsionaalses lugemises ja loodusteadustes. Tallinn: SA Innove.

NOORED JA SEKSUAAL-TERVIS

TIINA-LIINA MÄRTSÕ
OÜ Koos Paremaks psühholoog

Kui palju peaksime rääkima, et oleks piisav? Täna, täiskasvanuna arvan, et igakülgne ja laiaulatuslik informeeritus toob kõigile kasu ja on suisa hädavajalik. Samas on mulle kui psühholoogile teada, et inimestel, sealhulgas ja/või eriti noortel on valikuline kuulmine. Lihtsalt info kajastamine püüab vaid nende tähelepanu, keda teema antud hetkel kõnetab. Kuid on teemasid, mille teadvustamine võib päästa noori haigustest ja ka südamevalust. Lapsevanemana tean sedagi, et noored inimesed ei pruugi julgeda ega osata küsida infot, mis aitaks hoida nende tervist ja ennetada haiguseid. Ja samas on teadlikkus seksuaalervisest õnneliku ja turvalise elu alus. Maailma Tervishoiu Organisatsioon (WHO) on defineerinud seksuaalervis järgmiselt: „Füüsilise, emotsionaalse, vaimse ja sotsiaalse heaolu seisund seoses seksuaalsusega; see ei tähenda üksnes haiguste, häirete või ebakindluse puudumist. Seksuaalervis nõuab positiivset ja austavat suhtumist seksuaalsusesse ja seksuaalsuhetesse, samuti võimalust meeldivate ja ohutute seksuaalkogemuste omandamiseks, milles puudub sund, diskrimineerimine ja vägivald. Hea seksuaalervis saavutamiseks ja säilitamiseks tuleb austada, kaitsta ja täita kõikide isikute seksuaalõigusi.“ (WHO, 2006). On palju peresid ja lapsevanemaid, kelle teadmiste ja kogemuste tasemele ei

saa lootma jääda, sestap on oluline vaadata lähemalt 2016. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud magistritöö „Sotsiaaldemograafiliste näitajate, enesehinnangu ja lähisuhete seos noorte riskiva seksuaalkäitumisega“ tulemusi.

Niisiis on teada, et „seksuaalervis on äärmiselt oluline inimeste, paaride ja perede füüsilise ja emotsionaalse tervise ning heaolu jaoks, samuti kogukondade ja riikide sotsiaalse ja majandusliku arengu tagamiseks“ (WHO, 2010). Seksuaalkontakti kaudu kanduvad edasi rohkem kui 30 erinevat bakterit, viirust ja parasiiti. Neist kõige levinumad, mida on võimalik välja ravida, on gonorröa, klamüüdia, süüfilis ja trihhomonoos, ning kõige levinumateks, mida saab küll ravida, kuid mitte eemaldada organismist, on B-hepatiit, herpes, inimese immuunpuudulikkuse viirus (HIV) ja inimese papilloomviirus (WHO, 2015). Iga päev toimub maailmas üle 1 miljoni nakatumise sugulisel teel levivatesse infektsioonidesse (STLI) (WHO, 2015). Näiteks Eestis registreeriti 2015. aastal 121 uut gonorröa, 1351 klamüüdia, 25 süüfilise, 6 B-hepatiidi ja 270 HIV juhtumit (Terviseamet, 2016). Lisaks võib riskiv seksuaalkäitumine viia planeerimata rasedusteni. Näiteks 2011. aastal olid maailmas alla poole (45%) rasedustest planeerimata ja 42% lõppesid abordiga (Finer, Zolna, 2016). 2014. aastal tehti Eestis 6901 aborti (Raseduskatkestusandmekogu, 2016).

Riskivaks seksuaalkäitumiseks peetakse seksuaaleluga alustamist varajases eas, suurt seksuaalpartnerite arvu, kondoomide ja teiste rasestumisvastaste vahendite ebajärjekindlat kasutamist ning seksimist alkoholi või narkootikumide mõju all.

Mida rohkem on seksuaalpartnereid, seda rohkem on olukordi, kus inimene võib nakatuda STLI-desse. Alustades seksuaaleluga varases eas, on suurem tõenäosus olla seksuaalvahekorras elu jooksul enamate partneritega, mis suurendab riski nakatuda STLI-desse. On leitud, et alkoholi ja/või narkootikumide mõju all olles väheneb kondoomi kasutamise tõenäosus ja sellega kaasneb risk nakatuda STLI-desse (Tapert et al., 2001; Zimmer-Gembeck et al., 2004; Zimmer-Gembeck, Collins, 2008; Centers for Disease Control and Prevention, 2010; Agius et al., 2013).

2015. aastal läbiviidud üle-eestilise uuringu tulemustest nähtub, et 14-aastastest on elu jooksul vahekorras olnud 11%, 15-aastastest 20% ning 18-aastastest on vahekorras olnud 65% (Lõhmus et al. 2016). Eesti noorte seksuaalervis näitajad on viimastel aastatel pigem paranenud. Näiteks 15–19-aastaste seas oli aastatel 2013–2015 vastavalt 347, 284 ja 306 klamüüdia juhtu; 13, 17 ja 25 gonorröa juhtu; 1, 2 ja 1 süüfilise juhtu (Terviseamet, 2016). Alla 18-aastaste raseduste ja abortide arv on vähenenud (2009. a 313; 2011. a 230 ja 2013. a 204 aborti) (Raseduskatkestusandmekogu, 2016), kuid viimase vahekorra ajal kondoomi kasutanute osakaal õpilaste hulgas on viimase viie aasta jooksul vähenenud (2014. a 74%, 2010. a 89%) (Aasvee, Rahno, 2015). 2015. aasta uuringu kohaselt kasutas 16–18-aastaste hulgas kondoomi viimase vahekorra ajal 65% ning rasestumisvastaseid tablette 20% noortest (Lõhmus et al., 2016).

Oma magistritöös analüüsisin Eesti 815 kooliõpilase, vanuses 14–18, seksuaalkäitumist ja sellega seotud tegureid, eesmärgiga kirjeldada riskivat seksuaalkäitumist Eesti kooliõpilaste seas. Tulemustest selgus, et 25% Eesti noortest andis teada mõnest riskiga seonduvast seksuaalkäitumisest seoses viimase seksuaalaktiga. Töös vaadeldud viiest seksuaalkäitumisest on enamus seotud soo, vanuse, poiss/tüdruksõbra olemasolu ja keskmise hindega. Uuringu tulemustest selgus, et antud valimis ei olnud mitte ükski seksuaalkäitumist kirjeldav tegur seotud koolitüübi, enesehinnangu või suhete headusega vanematega.

Analüüsi tulemustest selgus, et tüdrukutel on 2,6 korda suurem tõenäosus aktiivseks seksuaaleluks viimase aasta jooksul ning 48% väiksem šanss viimase vahekorra ajal kasutada kondoomi. Samas poistel on suurem võimalus mitmeks partneriks ning olla enne viimast akti alkoholi juubes. Seega tõenäosus sugulisel teel levivatesse infektsioonidesse (STLI) nakatumiseks ja planeerimata rasedusteks on suurem tüdrukute seas ning võib olla seotud oskustega rääkida läbi turvalise seksuaaleluga seonduv.

Vanuse suurenemine on seotud riskivama seksuaaleluga: iga eluaasta lisandumine viitab suuremale šansile elada hiljuti aktiivset seksuaalelu, omada mitut seksuaalpartnerit ning vähendab kondoomi kasutamise tõenäosust 20% võrra. Tulemustest selgus, et vanuse suurenedes suureneb ka tõenäosus, et seksuaalkäitumine muutub riskialtimaks, tõenäolisemalt ollakse seksuaalvahekorras ja partnerite arv kasvab, kahjuks ka kondoomi kasutamise tõenäosus väheneb ja seega ei piisa seksuaalkasvatuse-/tervise õpetamisest ainult põhikoolis, vaid antud valimi põhjal võiks järeltada, et ka gümnaasiumiealistel oleks vaja saada rohkem teavet. Mis omakorda viitab kindlale vajadusele teha paremat teavitustööd vanemate kooliõpilaste seas, samal ajal võttes arvesse vanuse kasvuga kaasnevat normatiivset arengut seksuaalelu vallas.

Halvemal majanduslikul järjel perest noorel on rohkem kui 2,5 korda suurem võimalus seksuaalaktiks viimase aasta jooksul kui väga heal järjel olevatel. Põhjuseks võib olla noorte vajadus leida lähedussuhteid ja tegevust mujalt kui kodust, kus võimalused oma vaba aega veeta on kasinad. Sarnase tulemuse halva majandusliku olukorra ning seksuaalelu aktiivsuse kohta leidsid ka šotlased (Penfold et al., 2009).

Efektiivsete rasestumisvastaste meetmete kasutamine oli seotud rahvuse, elupiirkonna ja suhetega klassikaaslastega.

Vene rahvusest noored kasutavad 60% väiksema tõenäosusega efektiivseid rasestumisvastaseid vahendeid kui eestlased. Antud seose taga võib olla ebapiisav teavitus või info kättesaadavus vene noortele, mida tuleks kindlasti parandada.

Maapiirkonna noored kasutavad aga suurema tõenäosusega efektiivseid rasestumisvastaseid vahendeid kui linnas elavad noored. Mainitud erinevus maapiirkonnas ja linnas elavate noorte vahel võib olla tingitud väiksemas kogukonnas tõhusamast infovahetusest eakaaslaste vahel või ka võimalikest negatiivsetest eeskujudest kogukonnas. Klassikaaslastega halbades suhetes olivad kasutavad 80% väiksema tõenäosusega efektiivseid rasestumisvastaseid vahendeid kui noored, kel on eakaaslastega head suhted. Varasemadki uuringud näitavad seoseid heade suhete ja kaitsevahendite sagedasema kasutamise vahel (Sprecher et al., 2008; Fortenberry, 2014).

Poiss- või tüdruksõbra olemasolu on tugev soodustav tegur aktiivseks seksuaaleluks viimase aasta jooksul. Hetkel romantilises suhtes olemine vähendab kondoomi kasutamist 60% võrra, samas muude rasestumisvastaste vahendite kasutamine pole olulises seoses. Käesoleva uuringu tulemus viitab sellele, et kuigi STLI-desse nakatumise risk võib olla madal, on suur risk rasestuda. Suuremat teavitustööd on vaja teha teismeliste raseduste ennetamise teemal püües olivate seas.

Uuring kinnitas, et kõrgema keskmise koolihindega noored kasutavad enam rasestumisvastaseid vahendeid, mitte seksuaalpartneri omamise tõenäosus on 30% väiksem, enne seksuaalakti ollakse vähem alkoholi tarvitanud. Samas seostus kõrgem keskmise hinne aktiivse seksuaaleluga viimase aasta jooksul, seega ei tähenda hea õpijärg seksuaalelu puudumist.

EESTI NOORTE SEKSUAALSE VÄÄRKOHTLEMISE KOGEMUSED

KADRI SOO
Tartu Ülikooli soouuringute lektor

Laste ja noorte seksuaalne väärkohtlemine on tõsine nende tervist, heaolu ja arengut kahjustav probleem. Alaealiste seksuaalne väärkohtlemine on raske kuritegu, mille ennetamine, juhtumite kiire menetlemine ning ohvrite abistamine on Eestis poliitikas prioriteetne valdkond. Sellel sügisel kavatakse Eesti ratifitseerida Lanzarote konventsiooni (Laste kaitset seksuaalse...), millega võtab endale kohustuse tõhustada tööd laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumite ärahoidmisel, ohvriks langenute abistamisel, nende õiguste kaitsel ning riigisisese ja rahvusvahelise koostöö edendamisel väärkohtlemise vastases võitluses. Üheks oluliseks konventsioonis sätestatud ennetusmeetmeks on haridus- ja noorsootöövaldkonna spetsialistide teadlikkuse tõstmine lastekaitsest, laste õigustest ja seksuaalsest väärkohtlemisest.

Järgnevalt annan ülevaate seksuaalse väärkohtlemise kogemustest Eesti noorte hulgas. Seksuaalse väärkohtlemisena võib mõista igasugust lapse või noore vastu toime pandud seksuaalset tegevust, mille sisust ta ei saa

täielikult aru, millega ta ei ole nõustunud või mille toimumisele ta ei ole võimeline andma adekvaatset nõusolekut ning mis astub üle seadustest ja ühiskonna sotsiaalsetest normidest (Butchart *et al.*, 2006). Seksuaalne väärkohtlemine võib aset leida nii füüsilises keskkonnas kui ka internetis. Käesolevas artiklis keskendun üksnes silmast-silma toimuvale väärkohtlemisele.

Seksuaalset väärkohtlemist saab liigitada seksuaalseks ahistamiseks ning seksuaalvägivallaks.

2015. aastal Eesti gümnaasiumides ja kutsekoolides läbiviidud uuringust (Soo *et al.*, 2016) selgus, et 15% 16–17-aastastest noortest oli kogunud elu jooksul vähemalt ühte mittefüüsilist seksuaalse ahistamise juhtumit (sh suguelundite mittesoovitud näitamine, pornograafilise materjali või seksuaalakti vaatama sundimine). Oluliselt enam oli neid noori, kes olid kogunud soovimatut füüsilist puudutamist, nn käperdamist (22%).

Palju traumeerivamaks väärkohtlemiseliigiks on seksuaalvägivald. Selle hulka kuuluvaid situatsioone, nagu lapse või noore sundimine masturbeerima, enda suguelundeid näitama või lahti riietuma, oli kogunud 5%. 4% alaealistest noortest oli enda hinnangul püütud vägistada ning samapalju oli neid, keda sunniti seksuaalvahekorda. Paraku oli suur osa seksuaalvägivalla ohvritest kokku puutunud ka mõne seksuaalse ahistamise situatsiooniga. Tüdrukud olid poistega võrreldes oluliselt sagedamini seksuaalse väärkohtlemise ohvrid, eriti suured soolised erinevused ilmsid seksuaalvägivalla ja kontaktse seksuaalse ahistamise puhul (Joonis 1).

JOONIS 1. Elu jooksul väljaspool interneti seksuaalse väärkohtlemise liike kogunud kuni 18-aastased noored (%)

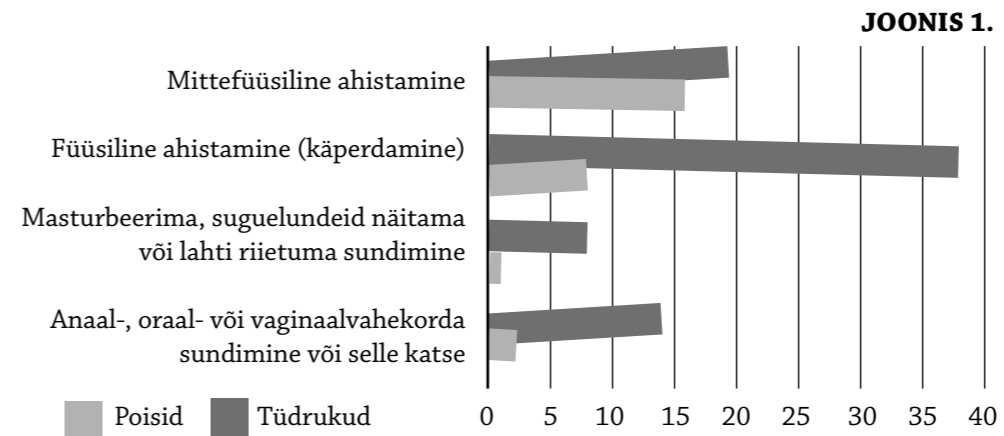
Eesti uuringu tulemuste kõrvutamine teiste riikide uuringute tulemustega on erineva uurimismeetodi ja seksuaalvägivalla defineerimise tõttu keeruline. Barth *et al.* (2013) väitsid oma ülevaateartiklis, et umbes 3% poistest ning 9% tüdrukutest on kogunud elu jooksul pealesunnitud anal-, oraal- või vaginaalvahekorda. Euroopa kontekstis on 14% tüdrukutest ning 6% poistest puutunud kokku vähemalt ühe seksuaalvägivalla juhtumiga (Stoltenborh *et al.*, 2011). Sarnane tulemus on aga see, et ohvriks langenute osakaal ei ole nii Eesti kui ka rahvusvaheliste uuringute järgi aja jooksul märkimisväärselt muutunud (Barth *et al.*, 2013; Soo, 2016).

Ebameeldivaima seksuaalvägivalla juhtumi kirjeldus

Detailsemat käsitlemist väär seksuaalvägivalla toimumise kirjeldus.

Eesti uuring näitas, et enamasti puututi seksuaalvägivallaga kokku teismeeas – vanuses 14–16 eluaastat (vt ka Averdijk *et al.*, 2012).

Iga kuues ohver oli sel hetkel enda sõnul 13-aastane või noorem. Samas ei saa välistada lapseas aset leidnud juhtumite alaraporteerimist, kuna neid ei pruugita mäletada või ei osata toimunu tähendust veel täielikult mõista. Seksuaalvägivalla toimepanija oli reeglina vastajale tuttav meessoost isik. Peaaegu iga viies vägivalla kogunud noor vastas, et vägivallatseja oli talle tundmatu. 13-aastaste ja nooremate laste suhtes kasutasid kõige rohkem seksuaalvägivalla pereliikmed ja -tuttavad või võõrad täiskasvanud, kes lähenesid lastele tänaval, pargis või trepikojas. Noorukieas, kui lävitakse rohkem inimestega väljaspool kodu ning on tekkinud esimesed romantilised suhted, on ohvri ja

toimepanija omavaheline seotus ning juhtumi kontekstuaalsed tegurid erinevad. Noorukiealised langevad enim paar aastat vanema tuttava noore või kohtingupartneri seksuaalse ärakasutamise ohvriks. Samuti on noorukitel suurem risk kogeda seksuaalvägivalla võõra isiku poolt peol või baaris, kus tarbitakse alkohoolseid jooke. Näiteks oli kolmandik vägivalla kogunud noortest tarvitanud ebameeldivaima seksuaalvägivalla juhtumi ajal alkoholi või narkootikumide (Soo, 2016). Ohvrite hinnangul oli ka vägivalla toimepanija pruukinud uimasteid.

Seksuaalvägivald on väga valulik ja tundlik teema, mille kogemusest paljud ohvrid ei soovi rääkida. Umbes pooled vägivalla kogunud noored rääkisid ebameeldivaimast juhtumist kellelegi, valdavalt sõbrale, vähesed ka emale. Ülejäänud aga eelistasid jätta toimunu enda teada peamiselt häbi- ja süütunde, kättemaksuhirmu või soovi tõttu oma vanemaid juhtunust rääkimisega mitte kurvastada. Iga viies vägivalla kogunud noor ei teadnud, kelle poole peaks sellise murega pöörduma.

Seksuaalse väärkohtlemise mõju noorele

Seksuaalne väärkohtlemine, eriti kui see on toimunud korduvalt ning alanud varasemal eluperioodil, võib jätta tõsise jälje kannatanu hingeallu, kahjustada tema tervist, mõjutada suhteid ja käitumist. Ohvriks langenud noored võivad kogeda negatiivseid tundmusi ning seda mitte ainult juhtumi toimumise ajal ja vahetult pärast seda, vaid ka pikema aja jooksul. Ees-

ti uuringust selgus, et väärkoheldud noored olid väärkohtlemist mittekogenuatega võrreldes tundnud oluliselt enam kurbust, masendust ja abitust tuleviku suhtes. Ligi pooltel ohvritel oli esinenud olulisel määral unehäireid ning iga kolmas oli tundnud eluisu kadumist. Lisaks füüsilise tervise kahjustustele võib seksuaalne väärkohtlemine alandada noore enesehinnangut ning põhjustada depressiooni, ärevus- ja söömishäireid (Hornor, 2010). Ohvrid võivad alustada keskmisest varem sugueluga ja neil võib olla arvukamalt seksuaalpartnereid kui noortel, kes ei ole väärkohtlemist kogunud.

Seksuaalvägivald on seotud ka alkoholi ja narkootikumide probleemse tarvitamisega. Näiteks oli väärkohtlemise ohvritest kasutanud narkootikumide 46%, seda mittekogenuatest aga 32%. Uimastite pruukimist võib mõista kui ohvrite püüdu masenduse ja murega toime tulla, eriti siis, kui puuduvad toetavad inimesed. Teisalt võib alkoholi joomine olla ka riskitegur – alkohol alandab valvsust ja ohutaju, mistõttu muutuvad pidudel napsitavad noored „kergeks saagiks“ potentsiaalsele ärakasutajale.

Kokkuvõtvalt öeldes näitas uuring, et noorte seksuaalne väärkohtlemine on üsna levinud. Noorte parem teadlikkus teemast aitaks soovimatuid juhtumeid ära hoida. Kui väärkohtlemine on siiski toimunud, julgeb ja teab informeeritud noor abi otsida. Üheks isikuks, kes saab noori väärkohtlemise teemal harida ja neid vajadusel toetada, on noorsootõtaja.

KASUTATUD ALLIKAD

Averdijk, M., Müller-Johnson, K., Eisner, M. (2012). *Sexual victimization of children and adolescents in Switzerland*. Zurich.

Barth, J., Tonia, T., Bermetz, L., Heim, E., Trelle, S. (2013). *The current prevalence of child sexual abuse worldwide: A systematic review and meta-analysis*. – International Journal of Public Health, 58, 469–483.

Butchart, A., Phinney, A., Mian, M., Fünis, T. (2006). *Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence*. World Health Organization, International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect.

Hornor, G. (2010). *Child Sexual Abuse: Consequences and Implications*. – Journal of Pediatric Health Care, 24(6), 358–364.

Laste kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest käsitleva Euroopa Nõukogu konventsioon. Nr 201, 01.07.2010.

Soo, K. (2016). *Seksuaalse väärkohtlemise kogemused päriselus*. – Lukk, M., Sammuli, M. (toim-d). Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring (67–83). Tallinn: Justiitsministeerium. (Kriminaalpoliitika uuringud; 21).

Soo, K., Lukk, M., Ainsaar, M., Beilmann, M., Tamm, G., Espenberg, K., Murakas, R., Arak, T., Aksen, M., Vahaste-Pruul, S., Kutsar, D. (2016). *Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring*. Tartu: Tartu Ülikool.

Stoltenborgh, M., van Ijzendoorn, M. H., Euser, E. M., Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). *A Global Perspective on Child Sexual Abuse: Meta-Analysis of Prevalence Around the World*. – Child Maltreatment, 16(2), 79–101.

Fotograaf Ele Rieberg
INTERVJUU ENDAGA:

Mida su nimi tähendab? Ele Loves Everything?

Kust sa oma motivatsiooni ja inspiratsiooni saad?
Mõnikord ei saagi, siis pean kõik nullist ise ära tegema :)

Kelleks sa ennast pead? Mul on alati olnud keerukas ennast ühe töö või huvi järgi nimetada ja siis uskuma jääda, et see ma olen. Ma usun pigem, et elu on protsess, mitte kuhi jäiku punkte.

Mida sa naudid? *In the flow* olemist. See on otsus ja keha-
line teadmine, et kõik muutub ja sa saad kas sellele vastu
töötada või nagu kala — kaasa minna. Aga mitte nagu surnud
kala, vaid nagu elus.

Jõulud. Kuidas sa neisse suhtud? Ma reisisin paar aas-
tat ringi ja katsetasin enda lahtirebimist traditsioonidest
ja klassikalisest peremudelist. Sain aru, et lahtirebimine
väga pikaajaliselt on pigem nõrgendav kui tugevdav tegevus.
Aga katse ennast ära rebida on asendamatu. See annab
uued simad. Isegi mitu paari.

Mida sa teed iga päev? Kirjutan kaustikusse 3 asja, mille
eest ma olen tänulik. Mõtlen, kuidas mingi suvaline objekt/
olend foto peal välja näeks. Loen raamatut, hetkel Gilles
Deleuze'i „Dialogues”. Mõtlen või katsetan, kuidas „vanu”
toite uutena teha (töötan ühes taimetoidu kohvikus).
Meditaerin kasvõi 1 minuti.

Ajakirja MIHUS väljaandmist toetatakse Euroopa
Sotsiaalfondi ja Eesti Vabariigi kaasrahastamisel
2014-2020 elluviidavast tegevusest
„Noorsootõtajate koolituste arendamine”

Ajakirja väljaandja:
SA Archimedese noorteagentuur
Koidula 13a, 10125 Tallinn, tel 697 9236
noored.ee, mitteformaalne.ee

Toimetaja: Olav Kersen
Keeletoimetus: Anu Rooseniit, Keeletoimetus OÜ
Fotod: Ele Rieberg
Kujundus: Kontuur Leo Burnett
Trükk: Ecoprint

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

